

Uključenost oca u odgoj djeteta: percepcija oca, majke i djeteta

Perić, Ana

Master's thesis / Diplomski rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:605158>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-19**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ

Ana Perić

UKLJUČENOST OCA U ODGOJ DJETETA

(percepcija oca, majke i djeteta)

Diplomski rad

Zagreb, rujan, 2021.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ

Ana Perić

UKLJUČENOST OCA U ODGOJ DJETETA

(percepcija oca, majke i djeteta)

Diplomski rad

Mentor rada : Dr.sc. Tea Pahić

Zagreb, rujan, 2021.

SADRŽAJ

1.	UVOD	1
1.1.	Roditeljstvo	2
1.1.1.	Tradicionalno i suvremeno roditeljstvo	3
1.1.2.	Majčinstvo i očinstvo – bitne razlike	4
1.2.	Uključenost oca u odgoj djeteta	6
1.2.1.	Dvojna privrženost	8
1.2.2.	Vrste uključenosti	10
1.2.3.	Utjecaj uključenosti oca na aspekte dječjeg razvoja	11
1.3.	Činitelji koji utječu na uključenost oca u odgoj djeteta	12
2.	CILJ I PROBLEMI ISTRAŽIVANJA	14
3.	METODOLOGIJA	14
3.1.	Uzorak ispitanika	14
3.2.	Instrumenti	15
3.3.	Metode prikupljanja podataka	15
4.	REZULTATI I RASPRAVA	16
5.	ZAKLJUČAK	41
6.	LITERATURA	43
7.	PRILOZI	46

SAŽETAK

Ulaskom žena na tržište rada i modernizacijom društva dolazi do promjena u obitelji. Uloge koje su prije bile jasno podijeljene na oca hranitelja i majku kućanicu sada se isprepliću. Brojna istraživanja pokazuju kako se očevi sve više uključuju u odgoj djece te su za to intrinzično motivirani.

Cilj ovog rada je istražiti percepciju očeva, majki i djece o uključenosti oca u odgoj djeteta. Istraživanje je provedeno metodom fokus grupa na uzorku od sedam obitelji. Iz cilja istraživanja proizašlo je pet istraživačkih pitanja. Ispitani su stavovi očeva i majki o važnosti očeve uključenosti za vrijeme trudnoće i na porodu, viđenje očeva, majki i djece o aktivnostima u koje su očevi najčešće uključeni s djecom, percepciju očeva, majki i djece o načinu očevog iskazivanja emocija i nošenju s emocijama svog djeteta, kako očevi i majke vide da na dijete utječe očeva uključenost, stavove očeva i majki o podršci koju otac dobiva i stav očeva o važnosti edukacije o roditeljstvu. Rezultati pokazuju da većina očeva i majki uključenost oca za vrijeme trajanja trudnoće i na porodu smatra važnom. Svi očevi, majke i djeca slažu se u tome da je igra dominantna aktivnost koju očevi provode s djecom. Očevi i majke u jednakoj mjeri iskazuju kako očevi pred djecom puno češće pokazuju pozitivne emocije i lakše se nose s pozitivnim emocijama svog djeteta. Djeca pozitivne i negativne emocije pokazuju podjednako pred majkom i ocem. Očevi i majke utjecaj oca na dijete vide u djetetovom iskazivanju želje da vrijeme provodi s ocem. Majke u većoj mjeri od očeva smatraju kako otac nema dovoljno podrške u ostvarivanju svoje očinske uloge. Većina očeva izjavljuje da se u odgoju djeteta vodi instinktom te ne vide važnost edukacije o roditeljstvu.

Ključne riječi: otac, majka, dijete, uključenost oca

SUMMARY

The entry of women into the labor market and the modernization of society caused changes in the family. Roles that were previously clearly divided between the breadwinner father and housewife mother are now intertwined. Numerous studies show that fathers are increasingly involved in raising children and are intrinsically motivated to do so.

The aim of this paper is to analyze the perception of fathers, mothers and children about the involvement of the father in the upbringing of the child. The research was conducted using the focus group method on a sample of seven families. From the research goal, five research questions emerged. The attitudes of fathers and mothers about the following were examined: the importance of father's involvement during pregnancy and childbirth; the views of fathers, mothers and children about the activities in which fathers are most often involved with children; the perception of fathers, mothers and children about the way father expresses emotions and handles the emotions of their children; how fathers and mothers see that the child is affected by the father's involvement; the fathers' and mothers' views on the support the father receives, and the fathers' views on the importance of parenting education. The results show that most fathers and mothers consider the involvement of the father during pregnancy and at birth to be important. All fathers, mothers and children agree that playing is the dominant activity that fathers carry out with their children. Fathers and mothers alike affirm that fathers are much more likely to show positive emotions in front of children and are coping more easily with the positive emotions of their child. Children express positive and negative emotions equally in front of their mother and father. Fathers and mothers see the father's influence on the child reflected in the child's expression of a desire to spend time with the father. Mothers, to a greater extent than fathers, feel that the father does not have enough support in fulfilling his fatherly role. Most fathers state that parenting is guided by instinct and they do not see the importance of parenting education.

Key words: father, mother, child, father's involvement

1. UVOD

Tehnički i znanstveni razvoj doveli su do promjena u načinu života, standardu življenja ali i u obitelji. Ulaskom žena na tržište rada tradicionalna podjela uloga unutar obitelji se mijenjaju. Otac je do tada imao isključivo hraniteljsku i zaštitničku ulogu i bio autoritet kojeg se bespogovorno slijedi. Majka je imala ulogu kućanice koja je bila odgovorna za odgoj djece. Danas u većini obitelji oba roditelja rade i zbog toga dolazi do ispreplitanja i podjele uloga unutar obitelji jer jedino tako obitelj može opstati i skladno živjeti.

Brojna istraživanja pokazuju da ono što je bilo prije nekoliko desetaka godina nemoguće danas je postalo normalno. Očevi postaju sve aktivniji u svojoj ulozi te su prisutni u životu djeteta već za vrijeme trajanja trudnoće, prolaze porod s majkama, u većini država imaju pravo korištenja roditeljskog dopusta, obavljaju kućanske poslove i brinu o djeci od najranije dobi i za to su intrinzično motivirani. Istraživanja pokazuju da uključenost oca u odgoj djeteta ima pozitivan utjecaj na dječji kognitivni, emocionalni, socijalni, tjelesni razvoj, da utječe na jačanje samopouzdanja djeteta i na razvoj spolnih uloga. Međutim, neka istraživanja pokazuju da majke i kada su zaposlene puno radno vrijeme unutar obitelji obavljaju više posla, provode više vremena s djecom u igri i više su posvećene nego očevi.

Ovaj diplomski rad, pod nazivom *Uključenost oca u odgoj djece (percepcija oca, majke i djeteta)* za cilj ima istražiti stavove i percepcije očeva, majki i djece o uključenosti oca u odgoj djece. Prvi, teorijski, dio rada bavit će se razlikama u tradicionalnom i suvremenom roditeljstvu, razlikama između majčinstva i očinstva, dvojnoj privrženosti, vrstama uključenosti i utjecaju uključenosti oca na aspekte dječjeg razvoja. Također će se navesti činitelji koji utječu na uključenost oca u odgoj djeteta. Drugi, empirijski, dio rada obuhvaća istraživanje stavova očeva, majki i djece o uključenosti oca u odgoj djece. Ispitat će se stavovi očeva i majki o važnosti uključenosti oca za vrijeme trajanja trudnoće i na porodu, stavovi očeva, majki i djece o aktivnostima koje otac provodi s djetetom, viđenja očeva, majki i djece o načinu očevog iskazivanja emocija i načinu nošenja s emocijama djeteta, stavovi očeva i majki utjecaj očeve uključenosti na dijete, stavovi očeva i majki o podršci koju otac dobiva i stavovi očeva o edukaciji o roditeljstvu. Usporedbom odgovora pokušat će se utvrditi razlikuje li se percepcija očeva, majki i djece o uključenosti oca u odgoj djece

1.1. Roditeljstvo

Ulaskom u ranu odraslu dob većina ljudi počinje razmišljati o roditeljstvu. Slušaju priče drugih roditelja, razmišljaju o prednostima i nedostacima te se odlučuju žele li ili ne imati dijete. Rubin i Green (1968; prema Čudina-Obradović i Obradović, 2006) prvi analiziraju motive roditeljstva i svrstavaju ih u četiri kategorije – altruistični, fatalistički, narcistički i instrumentalni. Altruistični ili nesebični motiv očituje kao želja za djecom i potreba za brigom i bliskošću s drugim bićem. Stav da su ljudi predodređeni imati djecu odnosi se na fatalistički motiv. Stvaranje novog života u svrhu povećanja osjećaja muškosti/ženskosti je narcistički motiv, dok odluka o roditeljstvu jer bi od djece mogli imati korist naziva se instrumentalni motiv. Kod većine ljudi želja za roditeljstvom javlja se iz kombinacije različitih motiva (Brković, 2009). Pogled na roditeljstvo mijenja se ovisno o promjenama koje se događaju unutar društva. Promjene do kojih dolazi ovise o različitim povijesnim događajima, kulturnim normama i vrijednostima, demografskim promjenama, promjenama u socijalnim i obiteljskim strukturama. Sve to utječe na motive roditeljstva (Ljubetić, 2007).

Roditeljstvo ima svoje prednosti: razvijanje osjećaja nježnosti i topline, pruža zabavu i uživanje u aktivnostima koje dijete unosi u život, priliku za učenjem i rastom, daje novi smisao životu, zadobivanje društvene prihvaćenosti roditelja kao odgovornog, nastavak loze i slično. S druge strane gubitak slobode, financijska opterećenost, stalna briga za djetetovo zdravlje i sigurnost, strah od ishoda odgoja neki su od nedostataka roditeljstva. Većina ljudi ipak vidi više prednosti nego nedostataka i stoga roditeljstvo opisuje kao iskustvo koje nudi najveći smisao u životu (Berk, 2008).

Ulaskom djeteta u obitelj postaje se roditeljem, a to sa sobom nosi velike promjene. Čovjek osim za sebe postaje odgovoran i za dijete. Maleš (2011) kaže da je roditeljstvo jedna od najvažnijih uloga koju pojedinac na sebe preuzima, a posljedice su cjeloživotne. Čudina-Obradović i Obradović (2006) ističu kako su prava i dužnosti roditelja, osim prirodnim odnosima povezanosti i ljubavi, uređena i pravno. Zakonsko uređenje roditeljstva regulirano je u mnogim državama pa tako i u Republici Hrvatskoj. U Obiteljskom zakonu jasno je definirano da su roditelji dužni skrbiti o djetetovim osobnim i imovinskim pravima (Obiteljski zakon, Članak 91.), brinuti o njegovom zdravlju pazeći na njegovu prehranu i higijenu, osigurati mu medicinsku pomoć u slučaju bolesti, štititi ga od ponižavanja i tjelesnog kažnjavanja, osigurati da je pod nadzorom odgovorne odrasle osobe (Članak 92.). Roditelji su također dužni poticati djetetove interese te mu omogućiti redovito i svestrano obrazovanje (Članak 94.). Moraju se zajednički i ravnopravno dogovarati o odgoju djeteta

(Članak 104.) i ne mogu se odreći prava na roditeljsku skrb (Članak 91.). Roditelji koji rade kao povezan i organiziran tim imaju otvorenu i pozitivnu komunikaciju i spremni su na topao, vedar i optimističan način mijenjati se ovisno o razvojnim fazama djeteta, na najboljem su putu da pomognu djetetu da postane odgovoran i zreo čovjek koji nije ovisan o njima ili drugim odraslima, što je glavni cilj roditeljstva (Brajša, 1995; Ljubetić, 2007; Maleš, 2011).

1.1.1. Tradicionalno i suvremeno roditeljstvo

Obitelj je temeljna društvena zajednica prisutna u svim društvima. Michaels (1988; prema Berk, 2008) navodi kako se preuzimanje roditeljske uloge u prošlosti podrazumijevalo i bilo kulturno uvjetovano. Postoji puno pretpostavki o nastanku partnerskih veza, koje su za cilj imale skrb i brigu o potomcima. Najdugotrajnija je ona o muškarcu lovcu koji je donosio hranu u svrhu održavanja odnosa s partnericom i povećavanja vjerojatnosti preživljavanja potomaka. Žena je bila u takvoj vezi jer je osjećala sigurnost da će uvijek imati osiguranu hranu za sebe i dijete (Kaplan i sur., 2000; prema Pahić, 2015). Maleš (2011) kaže da se do druge polovice 20. stoljeća idealnom, normalnom i zdravom obiteljskom zajednicom smatrala obitelj koja se sastojala od oca hranitelja, majke kućanice i dvoje djece s jasno podijeljenim dobnim i spolnim ulogama. Čudina-Obradović i Obradović (2006) također navode da se prema tradicionalnom shvaćanju roditeljstvo izjednačavalo s majčinstvom, koje je biološki utemeljeno i nerazdvojan je dio ženinog identiteta. Očevi pak svoju roditeljsku ulogu izvršavaju kroz materijalnu i psihološku potporu ženi. Maleš (2011) navodi kako očevi sudjeluju u odgoju kroz igru s djetetom i pomoć majci oko njege djeteta iz čega proizlazi da je skrb za dijete isključivo posao majke, a otac je samo pomagač. Do 20. stoljeća i pogled na dijete je bio drugačiji od onog današnjeg. Maleš (2011) kaže da su tradicionalne paradigme na dijete gledale kao na pasivnog primatelja znanja, koji ne zna i ne može, te su mu potrebni odrasli koji će ga, prenoseći mu gotova znanja, poučiti i naučiti.

Suprotno tome suvremene paradigme dijete gledaju kao kompetentnog pojedinca koji zna i može. Uočavaju sposobnost djeteta da usvaja znanja putem vlastite aktivnosti, što dovodi do potrebe za mijenjanjem načina odgoja tako da se poštuju potrebe, interesi, razvojne mogućnosti i stilovi učenja djeteta (Bašić, 2011; prema Maleš, 2011). Maleš (2011) pojašnjava kako je djetetu potrebno osigurati socijalne i prirodne uvijete kako bi razvijalo individualne mogućnosti, a ne mu prenositi gotova znanja i umijeća. Suvremeno društvo od roditelja očekuje da uče i informiraju se, mijenjaju svoja neučinkovita ponašanja kako bi bili sposobni uočiti, prepoznati i odgovoriti na potrebe vlastitog djeteta, te odabrati ono što je

najbolje za njega. Deutch (2001; prema Čudina-Obradović i Obradović, 2006) suvremeno roditeljstvo vidi kao ravnopravno roditeljsko partnerstvo. Ravnopravni roditelji ne prihvaćaju društvene pritiske, stereotipe o rodno podijeljenim ulogama unutar obitelji. Oni se svakodnevno zajednički dogovaraju i odlučuju o podijeli dužnosti i poslova oko djeteta po načelu svrshodnosti, ekonomičnosti i pravednosti raspodjele napora i vremena, a ne prema načelu „muških“ ili „ženskih“ poslova (Čudina-Obradović i Obradović, 2006).

1.1.2. Majčinstvo i očinstvo – bitne razlike

Razlike u majčinstvu i očinstvu ovise o društvenom kontekstu, vremenu u kojem se ostvaruju te o biološkim razlikama između muškarca i žene. Tradicionalna društva u kojima su jasno definirane spolne uloge unutar obitelji na majku stavljaju odgovornost za odgoj djeteta. U takvim sredinama otac koji pokušava dijeliti svoje obveze u odgoju djeteta sa suprugom, nerijetko je predmetom ismijavanja, osude i kritike svoje okoline (Rosić i Zloković, 2002). Teorija socijalnog učenja pretpostavlja da ljudi uče promatranjem i modeliranjem što sugerira da muškarci u tradicionalnim društvima imaju manje prilika za socijalizaciju očinske figure jer rodna podjela uloga započinje već u djetinjstvu (Čudina-Obradović i Obradović, 2006). Do 90-tih godina dvadesetog stoljeća psihološka istraživanja koja su se bavila istraživanjem utjecaja roditeljstva na dijete uključivala su samo majke. Iako se 70-tih i 80-tih godina postepeno uviđa očev utjecaj na odgoj djeteta on se promatra isključivo preko njegovog utjecaja na majku (Čudina-Obradović i Obradović, 2006). Cvrtnjak i Miljević Riđički (2015) ističu da je i literatura koja je pružala izvore o roditeljstvu bila namijenjena isključivo majkama. Važnost majke, njena briga, njega i odgoj djeteta bila je jako isticana, dok je otac bio sporedna figura, onaj koji je moralna i financijska potpora majci. Brajša(1995) tvrdi da je ovakav pogled na majčinstvo i očinstvo štetan jer na majku stavlja cijelu odgovornost za uspjeh ili neuspjeh odgoja djeteta. Autor također navodi da su oba roditelja sposobna i za „majčinstvo“ i za „očinstvo“. Trebaju biti ravnopravni u vršenju roditeljskih funkcija a i u zaslugama za odgoj djeteta. Nakon 90-tih godina dvadesetog stoljeća dolazi do promjena u shvaćanja očinstva i uočava se kako otac neovisno od majke utječe na djetetov razvoj. Do promjena dolazi zbog sve veće zaposlenosti žena pa očevi preuzimaju na sebe skrb i brigu o djetetu. Dolazi i do porasta broja samohranih majki te novija istraživanja proučavaju na koji način nedostatak očinske figure utječe na razvoj djeteta (Čudina-Obradović i Obradović, 2006). Rezultati istraživanja provedenog u 12 zemalja Europske zajednice i Norveškoj, a uključivalo je 10 000 ispitanika koji su trebali za dvanaest

kućanskih zadataka i poslova, među kojima je i briga o djeci, zaokružiti je li zadatak majčin, očev ili ga trebaju izvršavati podjednako, pokazali su da mlađi pojedinci, žene, pojedinci liberalne političke orijentacije, pripadnici bogatijih zemalja daju odgovore kako bi zadatke trebali podjednako izvršavati majka i otac (Apparel, Reifman i Munsch, 2003; prema Čudina-Obradović i Obradović, 2006). Rezultati istraživanja Uključenost oca u skrb o djeci u regiji Sjeverozapadna Hrvatska Pahić (2019) pokazali su da su očevi koji su sudjelovali u istraživanju pokazali izuzetno visoku funkcionalnu, emocionalnu i kognitivnu skrb za dijete te da su za nju intrinzično motivirani. I u medijima dolazi do promjena u načinu prikazivanja očeva. Pahić i Miljević Ridički (2014) provele su istraživanje kojim su željele utvrditi je li u razmaku od 1991. do 2011. došlo do promjena u prikazivanju majki i očeva u hrvatskom tisku. Rezultati istraživanja pokazali su da se očevi 2011. godine spominju češće i u pozitivnijem kontekstu u odnosu na 1991., te se spominjanje majki i očeva u 2011. godini gotovo izjednačilo. Autorice navode da to može ukazivati na povećanje svjesnost o važnosti očeve uloge.

Majčinstvo i očinstvo podjednako je važno za zdrav razvoj djeteta. Ako su oba roditelja podjednako uključena u odgoj djeteta njihove biološke razlike omogućit će djetetu optimalan razvoj i spoznavanje svijeta koji ga okružuje. Majke i očevi pokazuju različite stilove u komunikaciji s djecom. Majke se djeci obraćaju tako da pojednostavljaju svoje riječi, govore slično dječjem govoru čime olakšavaju komunikaciju. S druge strane očevi se djeci obraćaju uobičajenim govorom, što potiče dijete na proširivanje vokabulara i razvoj komunikacijskih vještina (Tamis - LeMonda, Shannon, Cabrera, Lamb, 2004). Majke i očevi različito se ponašaju i u igri s djetetom. Majke se s djetetom igraju tako da mu pokazuju igračke, privlače i pokušavaju zadržati njegovu pažnju. Takva igra za dijete je predvidljiva i stvara osjećaj zaštićenosti i sigurnosti. Očevi više sudjeluju u fizičkim igrama koje su interaktivne. Oni dijete bacaju u zrak, šakljaju ga, igraju različite sportske igre. Igre s ocem dovode do veće fizičke stimuliranosti, često su kompetitivne i potiču dijete da istražuje svoje granice (Wilson i Prior, 2011). Dok očevi poštuju i provode pravila bez kompromisa, što dijete uči objektivnosti i uočavanju posljedica ispravnog i neispravnog ponašanja, majke su sklonije opraštati i pokazivati suosjećanje što kod djeteta nudi osjećaj nade. Očevi više nego majke potiču dijete na rješavanje problema, traženje rješenja, donošenje zaključaka bez požurivanja djeteta. Dopuštaju djetetu da na svoj način i svojim tempom nauči kako određeni stavovi i ponašanja imaju određene posljedice i tako ga pripremaju za stvarni svijet. Majke pak imaju tendenciju da dijete pokušaju zaštititi od tog svijeta i ako ta zaštita nije pretjerana da dijete koči ona će kod djeteta stvoriti osjećaj sigurnosti (Lamb i Tamis-Lemonda, 2004).

Majka i otac na svoj jedinstven način djetetu pokazuju ljubav, nude osjećaj sigurnosti i jačaju njegovo samopouzdanje. Dijete treba majčinu mekoću kao i očevu odlučnost jer oboje pridonosi upoznavanju različitosti, Majka i otac podupiru djetetovu dobrobit i razvoj i potrebni su djetetu u procesu odrastanja (Komadina, Perić-Kosović, 2012).

1.2. Uključenost oca u odgoj djeteta

Želja za djetetom i odluka da ima dijete prva je stepenica u uključenosti oca u život djeteta. Djetetovim začećem muškarac preuzima značajnu ulogu oca. Period ženine trudnoće obilježen je snažnom fizičkom povezanošću između majke i djeteta iz koje se lako razvijaju i drugi oblici povezanosti. Očevi su za tu povezanost zakinuti i zbog toga se nerijetko osjećaju isključeni. Brajša (1995) kaže da osim osiguravanja prostornih, materijalnih i financijskih uvjeta kako bi se trudnoća i porod nesmetano odvijali, otac treba biti psihološka i emocionalna podrška majci. Parke (1996) navodi da bi otac trebao i aktivno sudjelovati u trudnoći, proživljavati sva iskustva koja su mu dostupna, a majka bi trebala ocu omogućiti sudjelovanje i dijeliti s njim sve što proživljava. Dragonas, Thorpe i Golding (1992) tvrde da se muškarac mijenja tijekom trajanja trudnoće i prolazi iste faze kao i žena trudnica. Vrijeme trudnoće je razdoblje promjena, prihvaćanja i pripreme za novu ulogu. Otac si u tom periodu postavlja pitanja i traži odgovore kako biti dobar otac. Kroz te promjene oba partnera prolaze pojedinačno, ali se sve više i povezuju kako bi se što bolje pripremili za period koji slijedi nakon poroda. Asenhed, Kilstam, Alehagen i Baggens (2014) zaključuju da ako muškarac komunicira sa svojim djetetom za vrijeme trajanja trudnoće to mu olakšava taj period, a ta interakcija daje mu osjećaj da je dijete stvarno i stvara se osjećaj radosti što će postati otac.

Uključenost se nastavlja i kroz sudjelovanje na porodu. Danas sve više očeva izražava želju za prisutnošću na porodu svog djeteta. U Hrvatskoj je praksa pratnje na porodu zaživjela tek devedesetih godina 20. stoljeća (Mojsović i sur., 2007). Svake je godine broj partnera na porodu u porastu. U Švedskoj samo 1,8 % partnera nije prisutno pri porodu, u Francuskoj 1,4 %, u Velikoj Britaniji manje od 1 %, dok je u zemljama poput Makedonije, Turske i Grčke samo 10 % partnera prisutno na porodu (Smith, 2006, Robertson, 2008, Hodnett, 2007; prema Havelka Meštrović, Bilić, Frlan Bajer, Barišić, Kramarić, 2008). Udruga Roda je 2015. godine provela istraživanje koje je pokazalo da je u Hrvatskoj 50% žena imalo pratnju na porodu. Ista udruga je provela istraživanje 2018/2019 koje je pokazalo da je broj žena koje su imale pratnju na porodu porastao i tada je iznosio 61,9% što je pozitivan trend i pokazuje da se sve više prepoznaje važnost prisustva bliske osobe, što je u 90% slučajeva otac, za vrijeme

trajanja poroda. Salus (2002) navodi da prisutnost pratnje na porodu pozitivno utječe na majku i ima čitav niz pozitivnih ishoda povezanih s porođajem: skraćivanje trajanja porođaja, smanjena upotreba epiduralne anestezije, smanjen rizik za porod hitnim carskim rezom, osjećaj kontrole i smanjenje straha majke. Iako se prisustvo oca na porodu uglavnom promatra kao potpora majci i za oca je taj događaj važan jer mu omogućava doživljaj rađanja djeteta. Očevi isto kao i majke pri prvom upoznavanju s novorođenčecom pokazuju toplinu, brižnost, nježnost i zaštitu. U periodu oko poroda i kod očeva dolazi do pojačanog lučenja prolaktina i kortizola, a smanjuje se nivo lučenja testosterona i estradiola. Muškarci nakon rođenja djeteta doživljavaju promjene raspoloženja koje se mogu okarakterizirati kao biološke (Lamb i Lewis, 2010). Rođenje djeteta ima značajan utjecaj na očev emocionalni razvoj. Mnogi očevi kažu da se osjećaju čudno i isključeno zbog veze između majke i novorođenčeta, ali se prilagođavaju novoj ulozi, brinu o potrebama djeteta, njegovoj dobrobiti i zdravlju (Dragonas i sur., 1992). Erlandsson, Dsilna, Fagerberg i Christensson (2007) istražili su djelovanje kontakta „koža na kožu“ djeteta s ocem. Rezultati su pokazali da ako je dijete imalo kontakt „koža na kožu“ s ocem u prvih 60 minuta života, ima tendenciju da se lakše umiri, manje plače i lakše se uspava. Ovi nalazi uspoređeni su s djecom koja su bila stavljena u inkubatore ili nisu imala kontakt s ocem, te je njima trebalo znatno više vremena da se umire, duže su plakali i teže su se uspavljivali. Zaključak, koji su izveli autori, je da otac, pored majke, može pružiti djetetu već u prvim minutama i satima života značajnu utjehu i brigu koja mu je neophodna. Prisutnost oca pri porodu pokazala se kao koristan faktor u stvaranju čvršćih veza između oca i djeteta, a jednako tako i majke i oca. Uključenost oca se nastavlja kroz njegu i brigu o djetetu. Značajni su nalazi ispitivanja koji govore da muškarci isto kao i žene razlikuju različite vrste plača kod beba i da plač pravilno tumače, pridajući mu odgovarajuću poruku (Frodi, Lamb, Leavitt, Donovan, Neff, Sherry, 1978). Ispitivanja također pokazuju kako su očevi podjednako uspješni u nizu aktivnosti vezanih za brigu i njegu djece, kao što su hranjenje, povijanje te da vrlo uspješno i spremno prepoznaju i uspješno reagiraju na mnoge djetetove neverbalne signale i poruke (Parka, 1996). May i sur. (2005; prema Čudina - Obradović i Obradović, 2006) navode da novija istraživanja očevu uključenost promatraju kroz različite aktivnosti: kognitivne, emocionalne, vanjsko ponašanje, materijalno zbrinjavanje djeteta, moralni odgoj te emocionalnu potporu majci. Dok neka istraživanja pokazuju da postoje razlike između majčine i očeve uključenosti u brigu o djetetu, ona tvrde da te razlike nisu značajne, ni statistički velike (Lamb i Lewis, 2010). S druge strane, neka istraživanja pokazuju da majke znatno više vremena provode s djecom na različite načine, da ne samo da su majke više posvećene, nego da rade više fizičkog posla,

provode više vremena u igri s djetetom i mnogo više brinu za dijete od očeva. Ovakvi su podaci čak i u situacijama kada je majka zaposlena puno radno vrijeme (Craig, 2006). Novija istraživanja o uključenosti oca u odgoj djeteta (Pahić, 2015, Pahić, 2019, Draganović i Šeta, 2012, Stanojević, 2015) pokazuju da se očevi u većoj mjeri uključuju u odgoj djeteta nego što su to činili prije.

1.2.1. Dvojna privrženost

Privrženost je snažna emocionalna veza koja se stvara s bliskim ljudima, izaziva ugodu u interakcijama s njima, daje osjećaj sigurnosti u stresnim situacijama, i pruža utjehu (Berk, 2008). Privrženost se počinje razvijati odmah nakon rođenja kroz odnos između djeteta i majke, odnosno primarnog skrbnika, a do druge polovine prve godine dijete postaje privrženo poznatim ljudima koji su u tom razdoblju zadovoljavali njegove potrebe (Brajša - Žganec, 2003; Berk, 2008). Čudina – Obradović i Obradović (2006) kažu da ponašanje i odnos majke prema djetetu u prve tri godine života značajno određuje daljnji djetetov emocionalni, društveni i spoznajni razvoj. Prema sociobiološkoj teoriji Johna Bowlbyja (1969) rano iskustvo odnosa, najčešće s majkom, osigurava temelje na kojima dijete kasnije gradi svoje odnose s okolinom i oblikuje kasniji razvoj i kvalitetu bliskih odnosa (Brajša - Žganec, 2003). Prema Bowlbyju, odnos djeteta s roditeljima počinje kroz signale koje dijete šalje kako bi roditelje privuklo u svoju blizinu. Tijekom vremena, razvija se istinska emocionalna povezanost, koja utječe na razvijanje djetetovih emocionalnih i kognitivnih sposobnosti i nudi mu iskustvo nježne i brižne skrbi (Berk, 2008). Bowlby je uočio da se privrženost razvija kroz četiri faze:

- 1) Faza nediskriminativnih socijalnih reakcija ili faza preprivrženosti koja traje od rođenja do drugog mjeseca života. U ovoj fazi dijete urođenim signalima – plakanjem, smješkanjem, gledanjem odraslih u oči ostvaruju kontakt s bliskim osobama i pokušava ih zadržati u svojoj blizini. Dijete u ovoj fazi pozitivno reagira na većinu ljudi iz okoline, a ne samo na bliske osobe. Još nije razvijena privrženost jer se ne buni kada ostanu s nepoznatom osobom.
- 2) Faza diskriminativnih socijalnih interakcija ili faza nastanka privrženosti traje od drugog do sedmog mjeseca života. U ovoj fazi dijete je zainteresirano za primarnog skrbnika i svoje socijalne reakcije usmjerava prema njemu. Počinje se razvijati osjećaj povjerenja da će osoba koja brine

o njemu reagirati kada joj uputi određeni signal. Dijete različito reagira prema poznatim i nepoznatim osobama, ali još uvijek ne protestira kada se odvaja od poznatih osoba.

- 3) Faza usmjerene privrženosti ili faza jasno uspostavljene privrženosti traje od sedmog mjeseca do druge godine života. U ovoj fazi privrženost skrbniku je očita. Djeca pokazuju separacijski strah kada se odvajaju od osobe u koju su stekli povjerenje, te je pokušavaju zadržati u svojoj blizini. U ovom periodu poznatog skrbnika koriste i kao sigurnu bazu iz koje odlaze istraživati svijet oko sebe ali se po potrebi i vraćaju po emocionalnu podršku.
- 4) Faza razvoja privrženosti ili faza stvaranja recipročnog odnosa traje od druge godine života nadalje. U ovoj fazi dijete razvija intenzivne reakcije sa svojom okolinom i prepoznaje potrebe odraslih osoba u svojoj okolini. U ovom periodu strah kod odvajanja se smanjuje jer dijete počinje razumijevati i predviđati činitelje roditeljevih odlazaka i dolazaka (Berk, 2008; Brajša - Žganec, 2003).

Bowlbey (1980; prema Berk, 2008) kaže da kroz ove četiri faze, djeca izgrađuju trajnu emocionalnu vezu s roditeljem, koju kasnije koriste kao sigurnu bazu u trenucima kada roditelj nije prisutan. Ovu teoriju koja u prvi plan stavlja primarnu povezanost djeteta s majkom korigira Richard Bowlby koji ističe da postoji dvojna primarna privrženost i da je uloga oca u životu djeteta jednako važna kao i majčina. Iako navodi da te dvije uloge nisu jednake, oboje imaju veliki utjecaj na djetetov razvoj, majka više kao sigurna luka i njegovateljica, a otac kao inicijator igre i istraživanja. Ipak, te uloge nisu strogo podijeljene i u nekim situacijama otac će biti sigurna luka i njegovatelj, a majka će poticati na igru i istraživanje. Ako otac češće sudjeluje kroz igru, razgovor, hrabrenje kod djeteta će poticati bolju socijalnu kompetenciju, olakšavati mu prilagodbu i poticati ga na kontrolu i preuzimanje odgovornosti za njegova ponašanja (Newland i Coyl, 2010; prema Cvrtnjak, Miiljević – Ridički, 2013). Paquette (2004) proširuje teoriju privrženosti iznoseći novu teoriju privrženosti ocu – teoriju odnosa aktivacije (eng. activation relationship theory). Ova teorija se fokusira primarno na dvije dimenzije očevog odgoja kako bi se objasnila veza između oca i djeteta, a te dimenzije su stimulacija i disciplina. Prema ovoj teoriji, očevi potpomažu razvoj djetetovog osjećaja sigurnosti i samopouzdanja kroz ohrabrivanje djeteta da se otvori vanjskom svijetu (stimulacija) dok jasno određuju granice (disciplina). Postoji mali broj

istraživanja koja se bave očevima kao primarnim skrbnicima djeci. To je rezultat činjenice da su očevi kao primarni skrbnici i dalje rijetkost, dok se istovremeno povećava broj očeva koji su isključeni iz odgoja svoje djece. Provođenje istraživanja na očevima koji su primarni skrbnici uvelike bi olakšala razumijevanje veze između djeteta i oca (Lewis i sur., 2009).

1.2.2. Vrste uključenosti

Već su rana istraživanja pokazala da se uključenost majke i oca razlikuje ne samo prema količini vremena koju provode s djetetom, nego i prema vrsti uključenosti, poslovima koje obavljaju a vezani su za brigu i odgoj djeteta, te u pristupu djetetu (Čudina – Obradović i Obradović, 2006). Kroz povijest istraživanje očeve uključenosti prošlo je različite faze. Day i Lamb (2004; prema Pahić, 2015) navode tri dominantna istraživačka pristupa očeve uključenosti u skrbi za dijete: binarni pristup, razdvajanje i razvod, te pristup očevi, majke i djeca. Binarni pristup obilježava razdoblje od 50 - tih do 70 - tih godina 20.stoljeća u kojem su Američki psiholozi počeli istraživati posljedice koje na dijete ostavlja dugoročna odsutnost oca zbog ratnih zbivanja. 70 - tih godina istraživanja se i dalje bave pitanjima očeve odsutnosti, kao posljedica razvoda braka. Istraživanja vezana za odsutnost oca uglavnom su se bavila negativnim učincima očeva odsutnosti, dok istraživanja koja bi se bavila pozitivnim učincima očeve uključenosti gotovo da i nema. 70 – tih godina 20.stoljeća započinju prva istraživanja koja proučavaju interakciju očeva, majki i djeca, što dovodi do shvaćanja da su očevi u skrb o djeci uključeni na različite načine i različitim obimom (Pahić, 2015). Lamb, Pleck, Charnov i Levine (1987; prema Lamb, 2000) razvili su triparticijski model očeve uključenosti koji opisuje tri različite domene očeve uključenosti: izravnu interakciju, dostupnost i odgovornost. Izravna interakcija odnosi se na vrijeme koje otac provodi u izravnoj interakciji s djetetom npr. hranjenju, razgovoru, učenju, igri. Dostupnost karakterizira manje intenzivan stupanj interakcije. Podrazumijeva očevu veću dostupnost djetetu nego izravnu komunikaciju, npr. kuhanje u kuhinji dok se dijete igra u neposrednoj blizini. Nema izravne komunikacije ali ako dijete treba pomoć zna da će je dobiti od oca koji je tu. Odgovornost je kategorija koju je najteže definirati i ispitati jer ukazuje u kojoj je mjeri roditelj spreman preuzeti odgovornost za njegu i dobrobit djeteta, npr. briga o tome kada dijete treba ići pedijatru, dogovaranje čuvanja djeteta, briga o tome da dijete ima hranu i odjeću, briga o djetetu kada je bolesno... Upravo ovu kategoriju je najteže istražiti jer uznemirenost, briga i planiranje koji karakteriziraju roditeljsku odgovornost često se javljaju uz druge aktivnosti koje roditelj obavlja (Lamb, 2000). Palkoviz (1997; prema Pahić, 2015) ističe da se model koji su razvili Lamb i suradnici može poboljšati i proširiti. On tvrdi da su

očevi u životu djece uključeni na tri razine funkcionalnoj, kognitivnoj i emocionalnoj, te da bi se očeva uključenost trebala mjeriti kroz više različitih dimenzija kao na primjer: komunikaciju, poučavanje, nadzor, misaone procese, njegu, kućanske zadatke, zajedničke interese i aktivnosti, dostupnost, planiranje, financijska skrb, izražavanje osjećaja, emocionalnu podršku i slično. Palkoviz (prema Pahić, 2015) razlikuje tri oblika očeve uključenosti: proksimalnu, distalnu i indirektnu uključenost. Proksimalna uključenost odnosi se na očevu izravnu komunikaciju s djetetom i zajedničke aktivnosti. Distalna uključenost odnosi se na komunikaciju oca i djeteta kada nisu zajedno: razgovore telefonom, mobitelom, komunikaciju preko interneta, kao i nadzor s kim se dijete druži, briga o liječničkim pregledima i zdravlju djeteta, provjeravanju djeteta dok spava i razmišljanju o djetetu u njegovoj odsutnosti. Indirektna uključenost odnosi se u prvom redu na očev prekovremeni rad. Christiansen i Palkoviz (2001; prema Pahić, 2015) ističu kako ova vrsta uključenosti zadobiva najmanje priznanja i u obitelji i u literaturi o očinstvu. U zadnjih sedamdeset godina napravljen je veliki pomak u istraživanjima očeve uključenosti, od istraživanja negativnih posljedica na dijete do kojih je dovela očeva neuključenosti, do pozitivnih aspekata dječjeg razvoja kada je otac uključen u odgoj djeteta.

1.2.3. Utjecaj uključenosti oca na aspekte dječjeg razvoja

Očeva uključenost u odgoj djeteta pozitivno djeluje na dječji razvoj. Djeca čiji je otac prisutan, zainteresiran i aktivan pokazuju manje rizičnih ponašanja i bolje obrazovne ishode (Čudina – Obradović i Obradović, 2006). Otac svojim aktivnim uključivanjem u odgoj djeteta potiče njegov kognitivni, emocionalni, socijalni i tjelesni razvoj, jača njegovo samopoštovanje, te utječe na razvoj spolnih uloga djeteta. Allen i Daly (2007) navode mnoga istraživanja koja dokazuju da očeve uključenosti ima brojne dobrobiti na kognitivni razvoj djeteta. Djeca uključenih očeva već u prvih 6. mjeseci postižu više rezultate na Bayleyjevoj ljestvici razvoja dojenčadi, do prve godine pokazuju bolje kognitivno funkcioniranje, a do treće viši IQ. U školskoj dobi postižu bolji akademski uspjeh, imaju viši prosjek ocjena, pozitivan stav prema školi i uživaju u učenju, više sudjeluju u izvannastavnim aktivnostima i u konačnici imaju veće šanse da diplomiraju. Djeca čiji su očevi uključeni u njegu i skrb o njima već u dojenačkoj dobi pokazuju sigurnu vezanost za oca, što pridonosi emocionalnom razvoju. Mischel, Shoda i Peake (1988; prema Allen i Daly, 2007) tvrde da djeca uključenih očeva pokazuju veću toleranciju na stres i frustracije. Uspješniji su, prilagodljiviji, zaigraniji i snalažljiviji u rješavanju problema i sposobniji su na odgovarajući način upravljati svojim osjećajima. Brojna istraživanja (Amato, 1987; Forehand i Nousiainen, 1993; Gottfried i sur.,

1988; Krampe i Fairweather, 1993; Mischel i sur., 1988; Parke, 1996; Snarey, 1993; Stolz, Barber i Olsen, 2005; sve prema Allen i Daly, 2007) pokazuju da je očeva uključenost u korelaciji s dječjom socijalnom kompetencijom, socijalnom interakcijom i sposobnosti povezivanja s drugima. Djeca uključenih očeva su popularnija, imaju bolje odnose s vršnjacima, ulaze u manje sukoba i imaju više prijatelja, kako u predškolskoj dobi tako i u adolescenciji. Također, imaju veću šansu da budu zadovoljni odnosom sa svojim romantičnim partnerima i da imaju uspješnije brakove. Očevi na tjelesno zdravlje djece djeluju neizravno kroz osiguravanje financijskih sredstava za nesmetan razvoj, podršku majci posebno u vrijeme trajanja trudnoće, kroz zajednički odlazak na trudničke tečajeve i slično. Očevi koji su uključeni izravno djeluju na tjelesnu dobrobit djece jer se u takvim obiteljima smanjuje broj ozljeda djece, a očevi koji su tjelesno aktivni prenose svoje stavove na dijete i tako smanjuju šanse za razvoj pretilosti kod djeteta (Gjerdingen, Froberg i Fontaine, 1991; O'Connor, Davies, Dunn i Golding, 2000; Figueroa-Colon, Arani, Goran i Weinsier, 2000; sve prema Allen i Daly, 2007). Lamb (2000) kaže da pozitivna obiteljska atmosfera u kojoj otac dijeli roditeljsku odgovornost s majkom pozitivno utječe na djetetov razvoj samopoštovanja. Amato (1986; prema Klarin, 2004) u svom istraživanju zaključuje da je razvoj samopoštovanja podjednako kod djevojčica i dječaka u ranijoj dobi povezan s kvalitetom odnosa s ocem, a ne s majkom čiji se utjecaj očituje u adolescentskoj dobi. Klarin (2004) je u svom istraživanju zaključila da djeca koja percipiraju odnos s ocem kao siguran i pun podrške imaju bolju sliku o sebi. Otac se smatra važnim za razvijanje heteroseksualnih odnosa jer promatranjem oca dječak uči ulogu oca i supruga. S druge strane, djevojčicama otac služi za pružanje realne slike suprotnog spola pa su kasnije manje sklone romantičnim fantazijama o odnosima između muškaraca i žena te time pošteđene potencijalnih razočarenja uslijed nerealnih očekivanja (Maleš, 1988). Lamb i Tamis - Lomonda (2004) kažu da je za usvajanje spolnih uloga kod dječaka bitnija kvaliteta odnosa s ocem od očeve muževnosti. Očeva uključenost od najranije dobi pozitivno utječe na sve aspekte dječjeg razvoja, i osigurava im da u odrasloj dobi imaju veći osjećaj zadovoljstva životom i pokazuju bolje roditeljske vještine kad i sami postanu roditelji (Lamb i Lewis, 2010).

1.3. Činitelji koji utječu na uključenost oca u odgoj djeteta

Unatoč rastućem broju literature o čimbenicima koji utjecati na očevu uključenost u život njihove djece, psiholog, Ross D. Parke (1996;76) piše, "Iznenadujuće, o tome znamo mnogo više što očevi rade nego zašto to rade". Na uključenost oca u odgoj djeteta utječe interakcija nekoliko čimbenika: kultura u kojoj se ostvaruje očinstvo, socijalna podrška,

karakteristike djeteta, te motivacija, samopouzdanje i vještine oca. Hewlett (1992, 2004; prema Lamb i Tamis – Le Monda, 2004) ističe da očevi provode više vremena s djecom u bogatijim društvima u kojima su manje izraženi tradicionalistički stavovi. Lamb i Tamis – LeMonda (2004) kažu da i ekonomski činitelji bitno utječu na očevu uključenost. U mnogim zemljama muškarci rade daleko od svojih domova ili nekoliko poslova kako bi svojoj obitelji osigurali dovoljan prihod a time smanjuju mogućnost svog aktivnog uključivanja u odgoj djeteta. Socijalna podrška odnosi se na odnos oca s majkom i ostalim članovima obitelji te drugim osobama u djetetovoj okolini. Ipak, najveći utjecaj ima očev odnos s majkom te majčina očekivanja o očevoj uključenosti u djetetov odgoj. Obitelj je dinamičan sustav u kojem svi članovi međusobno utječu jedni na druge. Ponašanje majke, kao i bračni odnos, značajno utječu na uključivanje oca. Istovremeno, očevo aktivno uključivanje utječe na ponašanje majke i stvara pozitivnu obiteljsku atmosferu. Ti odnosi su vrlo kompleksni i zavisni jedni od drugih, a imaju snažan utjecaj na razvoj djeteta (Lamb i Lewis, 2010). Mihić (2010) navodi da ako je otac unutar svoje primarne obitelji osjetio fizičku dostupnost i uključenost svog oca, te stekao pozitivne stavove o značenju oca u životu djeteta, izražava manje negativnih stavova vezanih za vlastito očinstvo. Karakteristike djeteta odnose se na djetetov temperament i spol. Peterson i Hann (2000; prema Čudina – Obradović i Obradović, 2006) kažu da se dječji temperament odnosi na način na koji dijete reagira na vanjske događaje. Tu pripadaju raspoloženje djeteta, prilagodljivost, uspostavljanje ritma hranjenja i spavanja, iritabilnost, impulzivnost i slično. Sve to utječe na doživljaj roditeljstva. Ako dijete ima „težak temperament“ kod roditelja se povećava stres, a smanjuje osjećaj roditeljske kompetencije. Parke (1996) kaže da se odnos oca s muškim i ženskim djetetom bitno razlikuje. Očevi pokazuju veći interes za mušku djecu, iako fizičku bliskost i nježnost češće iskazuju prema djevojčicama. U interakciji i igri očevi su skloniji dječake poticati na razvoj fizičkih i intelektualnih sposobnosti, dok djevojčice više potiču da budu ženstvene. Očevi se razlikuju i po motiviranosti za sudjelovanjem u odgoju djeteta, a uključivanje oca u odgoj djeteta bit će korisno samo ako oni to žele, vide i prihvaćaju kao svoju ulogu (Čudina – Obradović i Obradović, 2006). Danas sve više istraživanja (Pahić, 2015,2019; Stanojević, 2015, Draganović i Šeta, 2012) pokazuju kako je otac intrinzično motiviran za svoju ulogu, shvaća važnost svoje uključenosti u odgoj djeteta i sve više sudjeluje u odgoju. Zbog toga, razvija više roditeljskih vještina i tako jača svoje samopouzdanje.

2. CILJ I PROBLEMI ISTRAŽIVANJA

Cilj je ovog istraživanja istražiti na koji način očevi, majke i djeca doživljavaju očevu uključenost u odgoj djeteta.

Iz cilja istraživanja proizašli su sljedeći problemi istraživanja:

1. Ispitati stavove očeva i majki o važnosti očeve uključenosti za vrijeme trajanja trudnoće i poroda
2. Ispitati viđenje oca, majke i djeteta o aktivnostima u koje su očevi najčešće uključeni s djecom
3. Ispitati percepciju očeva i majki o načinu očevog iskazivanja emocija djetetu, nošenju s djetetovim emocijama, kako se nosi s emocijama svog djeteta, te iskazuje li dijete svoje emocije pred ocem
4. Ispitati viđenje očeva i majki o utjecaju očeve uključenosti na dijete
5. Ispitati percepciju očeva i majki o podršci koju otac dobiva u ostvarivanju svoje očinske uloge, te stavove očeva o važnosti edukacije o roditeljstvu

3. METODOLOGIJA

3.1. Uzorak ispitanika

U istraživanju je sudjelovalo sedam obitelji u kojima je barem jedno dijete starije vrtićke dobi, starosti između šest i sedam godina. Uzorak je skupljen metodom snježne grude. Ispitivačica je zamolila poznanike da pozovu obitelji koje ispunjavaju uvjete da se uključe u istraživanje. Obitelji koje su sudjelovale u istraživanju su s područja Grada Zagreba i Zagrebačke županije. Svih sedam obitelji žive u bračnoj zajednici. Broj djece koja žive s njima kreće se od jednog djeteta do šestoro djece, pri čemu najveći broj, četiri obitelji, ima dvoje djece. Prosječna dob očeva je 38.4 godine. Najmlađi otac ima 33, a najstariji 44 godine. Svi očevi su zaposleni, četvero od njih ima završenu srednju stručnu spremu, a troje ima fakultetsko obrazovanje. Prosječna dob majki je 37,1 godina. Najmlađa majka ima 29, a najstarija 44 godine. Pet majki je zaposleno, dok su dvije na roditeljskom dopustu. Tri majke imaju završenu srednju školu, jedna ima završenu višu školu i tri imaju fakultetsko obrazovanje. Djeca su u dobi od šest do sedam godina. U istraživanju su sudjelovale četiri djevojčice i tri dječaka.

3.2. Instrumenti

Za potrebe istraživanja pripremljen je upitnik koji se sastojao od pitanja otvorenog tipa, kako bi ispitanici imali mogućnost iznijeti svoje mišljenje i kako bi se potakla grupna rasprava. Upitnik se sastojao od pet setova pitanja za očeve: pitanja o važnosti uključenosti oca za vrijeme trajanja trudnoće i prisustvo porodu, pitanju o aktivnostima koje provode s djecom, pitanja o iskazivanju emocija i načinu nošenja s dječjim emocijama, pitanja o utjecaju uključenosti oca na dijete, te pitanjima o podršci i edukaciji. Majke su odgovarale na isti set pitanja kao i očevi, osim na pitanje vezano za edukaciju o roditeljstvu. Kod pitanja za djecu izbačen je set pitanja o uključenosti oca za vrijeme trajanja trudnoće i prisustvo porodu i pitanja vezana za podršku i edukaciju. Upitnici s pitanjima nalaze se u Prilogu 1., 2. i 3..

3.3. Metode prikupljanja podataka

Podaci su prikupljeni metodom fokus grupa. U istraživanju je sudjelovalo sedam obitelji koje su bile podijeljene u tri fokus grupe: očevi, majke i djeca. Moderatorica je usmjeravala raspravu prema unaprijed zadanom predlošku za razgovor. Sudionici su na samom početku upoznati s ciljem istraživanja i da će se svi dobiveni podaci koristiti poštujući načela anonimnosti. Svi sudionici su potpisali suglasnost za snimanje, a roditelji su potpisali suglasnost za sudjelovanje i snimanje njihovog djeteta. Djeca su također bila voljna sudjelovati u razgovoru. Očevi i majke su dobili kratki upitnik sa sociodemografskim podacima koji su ispunili na samom početku. Svaka fokus grupa započela je kratkim upoznavanjem a onda se prešlo na grupnu diskusiju. Grupna diskusija je u fokus grupi u kojoj su sudjelovali očevi trajala oko 60 min, u kojoj su sudjelovale majke oko 45 minuta, a u kojoj su sudjelovala djeca oko 30 minuta. Sve fokus grupe provele su se u lipnju 2021.godine. Kako bi se razgovori odvijali nesmetano i u mirnoj atmosferi za mjesto održavanja je odabran dom ispitivačice. Ispitivanje je provedeno uz poštivanje svih epidemioloških mjera. Sudionici su sjedili u krugu kako bi se čuli i što kvalitetnije se uključili u raspravu. U svrhu dobivanja što autentičnijih podataka razgovori su snimani diktafonom. Diskusija je kako je već navedeno bila usmjeravana prema unaprijed pripremljenim predlošcima. U analizi su više puta čitani čitavi transkripti jer su se sudionici tijekom diskusije vraćali na prethodno postavljena pitanja kako bi pojasnili neke svoje stavove, razloge i motive, te ih potkrijepili primjerima. Sve što su sudionici navodili bez obzira gdje se nalazilo u diskusiji uvršteno je u analizu. Dakle, analiza fokus grupa sastojala se od pažljivog čitanja transkripata i bilježenja svega relevantnog za istraživanje.

4. REZULTATI I RASPRAVA

Rezultati istraživanja postavljeni su redom sukladno postavljenim problemima istraživanja.

1) Očeva uključenost za vrijeme trajanja trudnoće i na porodu.

Što se tiče prvog postavljenog problema, stavova očeva i majki o važnosti očeve uključenosti za vrijeme trajanja trudnoće, nalazi govore da sedam očeva i šest majki smatra da je očeva uključenost za vrijeme trajanja trudnoće važna.

Tablica 1. Frekvencija pozitivnih odgovora očeva i majki na pitanja o očevoj uključenosti za vrijeme trajanja trudnoće

Odgovori	Očevi (f)	Majke (f)
<i>Smatrate li važnim da otac uspostavlja kontakt s bebom za vrijeme trajanja trudnoće</i>	7	6
<i>Uključenost oca važna je zbog podrške majci</i>	7	2
<i>Uključenost djeluje pozitivno i na očeve</i>	5	5

Neki od odgovora koje navode očevi:

„Mislim da je važno što se tiče podrške ženi“.

„Da slažem se što se tiče odlaska na ultrazvuk jer sve što utječe pozitivno na majku utječe i na dijete, u tom smislu je i za dijete dobro. Važan je kontakt s bebom, sad čekamo treće, nije baš da nešto previše pričam, ponekad podragam trbuh“.

„Dijete u truhu čuje glasove iz vanka i ako mu se, mislim postoje istraživanja o tome, priča, pjeva, navikava se na glas i uspostavlja interakciju s vanjskim svijetom“.

„Svakako je važno, ja sam recimo prvoj dosta pjevao i točno se vidjelo po truhu ako je kvrga na jednoj strani ako sam ja došao s druge strane pomicala se po mom glasu, tako da što se toga tiče definitivno je važno, a sad što se tiče ultrazvuka koliko to beba zna ili ne zna

pitanje je. Meni je bilo važno da na svoje uši čujem da je sve o.k., i da sam podrška ženi u tom trenutku“.

„Mislim da što se tiče bebe odlazak na ultrazvuk nema nekog smisla, ali ima smisla otići sa ženom, radi žene, više njoj pomoći nego samom djetetu, dobro ali i vidjeti dijete“.

„Mislim da je važno jer žena u tom periodu treba podršku, a i meni je bilo lijepo vidjeti bebu na ultrazvuku“.

Samo jedna majka je odgovorila da joj je kroz trudnoću lakše bilo prolaziti sama i da ne zna koliko je važna očeva uključenost u tom periodu.

„Meni je bilo lakše prolaziti sama. Imala sam problema u trudnoći i sve mi je bilo prestresno. I bilo mi je lakše prolaziti sama. Kada smo išli na ultrazvuk da vidimo spol, išao je sa mnom, nekako sam samo tada osjećala da mi je potreban“.

Ostalih šest majki smatra da je bitno da je otac uključen već za vrijeme trajanja trudnoće te navode:

„Mislim da beba jednako osjeća majku i oca kroz dodir a mislim da i ocu znači kad ide s majkom na ultrazvuk i vidi bebu“.

„Možda se očevi u nekom trenutku osjećaju zakinuti jer majke nose djecu, majke rađaju djecu, majke doje djecu, pa mislim da im kontakt s bebom u tom razdoblju puno znači“.

„I je išao s nama uvijek na ultrazvuk, volio je ići, lijepo mu je to bilo“.

„Kad tata priča s trbuhom, navikava se beba na glas, jer mi smo stalno prisutne i naš glas stalno sluša, a kad sluša glas oca onda poslije prepoznaje i taj glas“.

„Ja vidim koliko je meni kao trudnici sad teško kad on ne smije ići sa mnom na preglede. Fali mi njegova ruka, prisutnost, podrška“.

„Meni je bilo važno da osjetim da je sa mnom u tome, a mislim da je i njemu bilo važno da na pregledu vidi da je sve o.k.“.

Sedam očeva i šest majki smatra kako je uključenost oca za vrijeme trajanja trudnoće važna. Svi očevi su barem jednom prisustvovali ultrazvučnom pregledu za vrijeme trajanja trudnoće. Četiri oca navode kako su za vrijeme trajanja trudnoće razgovarali s bebom u trbuhu ili joj pjevali i tako uspostavljali kontakt. Sedam očeva i dvije majke navode kako je uključenost važna zbog podrške majci, dok podjednak broj očeva i majki, njih pet, navode da uključenost pozitivno djeluje i na očeve.

Rezultati istraživanja koje je proveo Stanojević (2015) u svojoj doktorskoj disertaciji *Oblikovanje novog očinstva kroz prakse očeva u Srbiji*, na poduzorku od 24 oca, pokazali su da je dvije trećine očeva išlo na sve preglede sa suprugama/partnericama tijekom trudnoće, dok je jedna trećina očeva izražavala želju ali ipak nisu prisustvovali svim pregledima zbog spriječenosti poslovnim obvezama. Očevi koji su prisustvovali na pregledima navode da su tako pružali podršku supruzi/ partnerici, ali i da to što su imali priliku vidjeti dijete na ultrazvuku tijekom trudnoće im je bilo značajno iskustvo i da su tako uspostavili određeni odnos s djetetom, 1/3 očeva je navela kako su bili zainteresirani za čitanje literature i internetskih stranica vezanih za trudnoću i odgoj, a 1/3 ispitanika navodi da je njihova uključenost u periodu trudnoće bila vezana za tehničke pripreme za dolazak djeteta. Istraživanjem o aktivnom očinstvu u Sloveniji *Perspektive novega očetovstva v Sloveniji: vpliv mehanizma očetovskega dopusta na aktivno očetovanje* koje su provele Rener, Švab, Žakelj i Humer (2005), a provedeno je na 232 oca, koji su koristili roditeljski dopust, u sklopu kvantitativnog dijela i 8 majki u sklopu kvalitativnom dijelu istraživanja, pokazalo je da je 70% očeva odlazilo na ultrazvučne preglede s suprugama/partnericama. Trećina onih koji nisu išli na ultrazvučne preglede nije to smatrala potrebnim, dok je petina izrazila želju ali nisu imali prilike. Osam majki koje su sudjelovale u kvalitativnom dijelu istraživanja istaknule su da je očeva uključenost za vrijeme trajanja trudnoće bila vezana uz brigu za njih, odlazak na ultrazvučne preglede i jaku brigu o ishodu trudnoće. Rezultati oba istraživanja o važnosti i razlozima prisustvu ultrazvučnim pregledima slični su rezultatima dobivenim u istraživanju u sklopu ovog rada. Razlika je u ostalim načinima sudjelovanja očeva za vrijeme trajanja trudnoće, gdje su u našem istraživanju očevi naveli da su pričali i pjevali bebi u trbuhu, ali nisu naveli da su čitali literaturu ili bili uključeni u tehničke pripreme za dolazak djece što su naveli očevi u istraživanjima Stanojević (2015) i Rener i sur. (2005).

Što se tiče stavova očeva i majki o važnosti prisustva oca na porodu, nalazi govore da pet očeva i sedam majki smatra da je očeva uključenost za vrijeme trajanja poroda važna.

Tablica 2. Frekvencija pozitivnih odgovora očeva i majki na pitanja o očevoj uključenosti za vrijeme trajanja poroda

Odgovori	Očevi (f)	Majke (f)
<i>Smatrate li važnim da otac bude prisutan na porodu?</i>	5	7
<i>Prisutnost oca na porodu važna je zbog podrške majci</i>	5	6
<i>Prisutnost oca na porodu pozitivno djeluje i na oca</i>	4	4

Četvero očeva u našem istraživanju je bilo prisutno na porodu barem jednog od svoje djece, dok troje nije nikada prisustvovalo porodu. Od troje očeva koji nisu prisustvovali porodu jedan smatra važnim prisustvo porodu iako na njemu nije prisustvovao.

„Ja sam malo specifičan, troje djece, ni na jednom porodu nisam bio, nisam hrabar, krv ne podnosim, injekcije ne podnosim, ali sam za da onaj tko to može podnijeti prisustvuje porodu“.

Druga dvojica navode kako nisu prisustvovali porodu, misle da ne bi bili dobra podrška i nemaju mišljenje o važnosti prisustva oca na porodu.

„Nisam bio ni na jednom, tako da ne bi mogao komentirati osjećaj, i nemam nikakvo mišljenje o tome jel' bi trebalo ili ne biti na porodu“.

„Nisam bio na porodu i ne smatram to previše bitnim. Mislim da ne bi bio dobra podrška“.

Očevi koji su prisustvovali porodu kažu da im je to bilo posebno iskustvo koje bi svakom ocu preporučili.

„Definitivno da, to iskustvo ne bih mijenjao ni za što na svijetu. Najgori trenutak poroda mi je bio kad su ženi epiduralnu napikavali to mi je bilo najgorih 15 minuta poroda. Sve ostalo sam bio unutra, bio sam totalno miran, tako da definitivno da“.

„Na prvom porodu nisam bio a na drugom jesam i mislim da je dosta važno, zbog supruge a i zbog sebe, jer sam onda vidio što je to, kako je njoj, kakvi su to bolovi i puno mi je značilo da budem uz nju“.

„Ja sam za, bio sam na svakome, prije svega radi podrške ženi, ovisi i o ženi kakva je ona kao osoba, kako se s tim nosi psihički. Svakome bih preporučio“.

„Ja sam stjecajem okolnosti završio s njom unutra, i ono u principu o.k., za drugo bi opet išao. Za ovo prvo nisam planirao, bilo je ovako na prepad“.

Na ovo pitanje sve majke odgovaraju da je jako važno da otac prisustvuje porodu.

„Bolje da je sa mnom unutra i da zna šta se događa nego da tamo čeka vani kad će i hoće li mu netko nešto reći. Bilo mi je važno da imam nekog da mi da malo vode, otvara – zatvara prozor, bodri i tješi, a i on kaže da taj prvi put kad izađe beba, gdje ćeš većeg doživljaja u životu“.

„Njima je to zapravo prvi kontakt s bebom. Ono baš pravi, fizički kontakt. Ti ga osjetiš, miče se i saživiš se s njim, a njemu je to zapravo apstraktno. Kad se rodi je zapravo a ha...njima se tad sve posloži“.

„Za čitav život nitko mu to ne može uzeti kad prvi put beba izađe, pa krene, gle noktići mali, gle smije se, gle trepće, to je baš oduševljenje“.

„Mislim da smo mi tijekom poroda ranjive i osjetljive i bojimo se hoće li nam pružiti sve što nam treba. Ja sam se bar tako osjećala. A muž mi je sigurnost i znala sam da dok je uz mene bit će sve o.k“.

„Moj suprug na prvom porodu nije bio a na drugom je i razlika je velika. Kad je bio prvi porod bio je u Kanadi tako da mislim da je sad na porodu s M. prošao sve ono što je propustio s A“.

„Iako meni nije bilo bitno da ide na preglede sa mnom, za porod mislim da je bitno i voljela bih da je bio sa mnom. Ali bila su dva carska reza pa nije bio prisutan“.

„Ja sam isto htjela da moj muž bude sa mnom ali on se jednostavno boji bolnica. Bila sam svjesna da nije spreman, ali meni ko meni bi to puno značilo, ali sam prihvatila da jednostavno ne može“.

„Ja mislim da je pratnja na porodu važna. Moj muž nije bio spreman na to, i znala sam da mi ne bi bio od koristi pa je sa mnom na porod išla sestra“.

Očevi u kvalitativnom dijelu istraživanju koje je proveo Stanojević (2015) su u podjednakoj mjeri zastupljeni u tri kategorije. 1/3 su očevi koji su sudjelovali na porodu i to navode kao značajan trenutak za njih ali navode i da im je bilo bitno da imaju mogućnost da budu podrška supruzi/partnerici i veza s institucijom. 1/3 ispitanika su očevi koji su željeli ali nisu mogli jer u bolnicama u kojima su njihove supruge rađale to još uvijek nije praksa, dok 1/3 čine očevi koji nisu bili na porodu jer dolaze iz sredina gdje je uvriježeno mišljenje da muškarcu nije mjesto u bolnici za vrijeme trajanja poroda. Rezultati koje su dobile Rener i sur. (2005) pokazuju da je u Sloveniji 3/4 očeva sudjelovalo na porodu svojom voljom a 6% na nagovor supruge/partnerice. Oni koji nisu prisustvovali porođaju njih 1/3 je željela ali nisu imali prilike, a ostali nisu jer oni ili partnerica to nisu željeli. Osam majki koje su sudjelovale u kvalitativnom dijelu istraživanja navode kako su svi očevi sudjelovali na porodu i kako one tvrde tek tada su postali svjesni svoje uloge i da je to to, da su očevi tek tada shvatili ulogu očinstva kada su svoju djecu primili na ruke i da sada na poseban i drugačiji način shvaćaju njih i djecu. U Hrvatskoj istraživanje koje je provela udruga Roditelji u akciji - Roda na uzorku od 4817 majki u 2018/2019 godini pokazalo je da je 61,9% majki imalo pratnju na porodu, od čega je u 91% slučajeva to bio otac djeteta. Majke koje nisu imale pratnju na porodu u 46% slučajeva to nisu željele dok je ostalima bila onemogućena i to u najvećem postotku 26.5% jer je porod završio carskim rezom. Rezultati provedenog istraživanja u sklopu ovog rada o broju očeva koji su prisustvovali porodu najbližiji su istraživanju koje je provela udruga Roda – roditelji u akciji, najvjerojatnije jer svaka država ima različitu praksu pratnje na porodu. Međutim, očevi i majke iz oba istraživanja navode identične razloge o važnosti prisustva oca na porodu kao i ispitanici u ovom radu.

2) Aktivnost koje očevi provode s djecom

Što se tiče drugog postavljenog problema, stavova očeva, majki i djece, o aktivnostima koje očevi provode s djecom, nalazi govore da svih sedam očeva, majki i djece igru smatra dominantnom aktivnošću koju očevi provode s djecom.

Tablica 3. Frekvencija pozitivnih odgovora očeva, majki i djece o aktivnostima koje očevi provode s djecom

Odgovori	Očevi (f)	Majke (f)	Djeca (f)
<i>Igra</i>	7	7	7
<i>Odvođenje i dovođenje iz vrtića i ostalih aktivnosti</i>	4	7	7
<i>Njega djeteta: prematanje pelena, kupanje, odijevanje</i>	4	4	7
<i>Razgovor o provedenom danu</i>	7	7	3
<i>Odlazak liječniku</i>	2	2	6
<i>Spremanje obroka</i>	5	6	4
<i>Roditeljski sastanci</i>	3	3	-
<i>Odlazak u šetnju</i>	3	3	5

Očevi na pitanje o aktivnostima koje provode s djecom daju odgovore:

„Sve, baš sve, od doktora, dućana, odlaska na rođendane, vođenja u vrtić“.

„Mislim da je tempo života takav da ne možeš više birati, nego moraš sve, jer ne može mama sve sama. Moraš se dogovoriti“.

„Od kupanja, noćne smjene, kad dijete naraste igra, moramo tu definitivno sudjelovati sa ženama, u svemu, znači nema više biranja“.

„Ne razvrstavam zadatke. I među prijateljima vidim da nema više tog razmišljanja žena mora ovo ili ono a muškarac nešto drugo. Nema toga više kao nekad prije. Mislim da je to normalno“.

„Najčešće i najviše se igramo“.

„Točno. I ja se sa svojimima isto najviše igram i odlazak u park. To je neki moj fah ajmo reć. Mislim radim i sve drugo ali ovo najviše. Mislim da je to možda i jedna od najvažnijih stvari za očeve. I u biti i moja neka sjećanja su, tata me nekud vodio, ili sam s njim nešto radio. Sad to šta me on tuširao kao dijete sad mi to nije toliko važno, ali ove stvari pamtim, pa čisto instinktivno mislim da su te stvari važne u nekom odnosu“.

„Igranje, maženje i razgovaranje, sad ju zanima i čitanje i pisanje pa oko toga“.

„Sve osim kuhanja, mislim to vrlo rijetko, ispečem roštilj. A ostalo sve, mijenjanje pelena, pranje veša, ali ono bitno što se djeteta tiče, igra, razvažanje jer jedini imam vozačku, odvođenje i dovođenje iz vrtića, učenje i objašnjavanje stvari“.

„Moje je isto najčešće razvažanje, objašnjavanje. Dok su bile male uspavlivanje, prematanje, hranjene. Sad su veće pa sam malo više u tim aktivnostima vožnje i naravno igra“.

„Idu sa mnom na kavu uvijek. Iskreno vodim ih većinom na kavu s društvom. Volim kad odemo tražiti gljive nas dva, na igralište pa napucavamo loptu i na kavu. On to voli, na to sam ga naviknuo još prošlo prvenstvo. Da gledamo utakmice“.

Svi očevi navode da razgovaraju sa svojom djecom o provedenom danu u vrtiću ili nečem drugom što dijete zanima.

„Još u autu. Čim uđe. Tata. Ja ono daj da se okrenem da pogledam svijet oko sebe. Da ne udarim koga na parkiralištu ali tata znaš šta se dogodilo. Ni ne postaviš pitanje“.

„Naša priča sve, s kim se igrala, gdje je spavala, šta je pojela“.

„Kod naše je. Kako ti je bilo u vrtiću? Dobro al tata kako nastaju potresi? Ima jednu temu i onda tisuću pitanja i onak kad više ne mogu odgovarat i na znaš više što bi rekao. Ponekad skužiš koliko malo znaš. O potresu znam dvije tri osnovne stvari a ona dalje dalje a ja nemam pojma“.

Svih sedam majki navode kako očevi u istoj mjeri kao i majke sudjeluju u svim aktivnostima s djecom.

„U sve osim što ne doji“.

„Sve je pola pola“.

„Nadopunjavamo se“.

„Ako je jedan na poslu onda se o svemu brine drugi i tako se mijenjamo“.

„Moj jedino ne kuha ali da je frka i to bi. Ali ostalo sve, išao je čak i sam s njom liječniku. Jer sam ga poticala. Ali zaista uskače za sve“.

„Dobro liječnike, zubare i to uglavnom obavljam ja ali ostalo ništa nije problem, i skuhat i oprat i odvest u vrtić“.

„Moj je s prvim bio puno više uključen. Prvo dijete je dečko, s njim je sve, i kupao ga i hranio i sve. Sad s curicom puno manje. Sad jel' zbog razlike u spolu ili je shvatio da mama može sve“.

„Tak i moj s prvom, dok sam se ja po noći izdajala, on se dizao i hranio je drugom dozom, nekako je bio više s njom. Ova mlađa, ne da ga nije htjela, nego je nekako više mama, mama. Nekako više je pazio da se ova starija ne osjeća zapostavljeno. To mu je bilo bitno“.

„Moja treća trudnoća je visokorizična, ne smijem ništa dizati, on njih okupa i spremi na spavanje i za pola sata je sve gotovo, meni za to sve treba puno duže“.

Majke navode da se očevi najbolje snalaze i najviše vesele igri.

„Najviše se igraju“.

„Da igraju se. Mama uvijek ima nešto za raditi, a tata uvijek nađe vremena za igru a uz to i sve drugo obaviti“.

„Meni je fascinantno vidjeti kako on sve to obavi. Mi stalno trčimo, stalno imamo još nešto za obaviti, onda ono ko fol se igraš s njima al ne igraš jer misliš na druge stvari. A on i skuha, i pospremi i igra se s njima al ono bez stresa“.

„Ma da, on se glupira, igra, voda u zrak, sve se proljeva, ali nema veze jer će to mama poslije počistiti“.

Svih sedmero djece odgovara da se s tatom najviše vole igrati.

„Igrati se na moru, raditi jezero i potoke i kupati se. Ići do kraja gdje smiju ljudi, do bovica, s luftičem. I kad smo u šatoru“

„Kad se igramo loptom“.

„Igrati se vani u snijegu“.

„Crtati, učiti i igrati se vani“.

„Igrati nogomet kod bake i djede na igralištu i doma se igrati igračkama“.

„Najviše volim kad slažemo male i velike legiće“.

Djeca odgovaraju da kada se ozljede jednako im pomažu majka i otac.

„Kad se ozlijedim ako mama nije doma tata mi pomogne, a kad tata nije doma pomogne mi mama“.

„Kad me nešto boli tata me vodi doktoru, ali mama me izliječi jer je ona doktorica“.

„Nekad me kod doktora vodi mama a nekad tata. ako padnem onda mi tata našprica neki sprej kad treba i tako“.

„Ja sam jednom u koljenu imala tekućinu i nisu znali koja je to vrsta i onda me tata odveo doktoru“.

Djeca navode da im pri kupanju i odijevanju podjednako pomažu majka i otac.

„Mene tata vodi u vrtić, i tata me obuće“.

„Meni mama pomogne“.

„Ja se kupam kad mi mama kaže. Pomogne mi ili mama ili tata“.

„Mene jako često kupa tata“.

„Meni mama drži tuš i polijeva me, a sve drugo ja radim sama. Ponekad mama zamoli tatu da drži tuš“.

„Mene non stop i mama i tata kupaju“.

Četvero djece odgovara da obroke podjednako spremaju majke i očevi.

„Kad je mama na poslu onda tata kuha, nekad oboje, a nekad samo mama“.

„Tata zna raditi tortilje. Zna i mama ali smo se dogovorili kad ćemo imati tortilje za ručak da ih radi tata“.

Petero djece navodi da ih u šetnje vode očevi.

„Mene tata vodi“.

„Ja uvijek idem s tatom“.

„Mene oboje jednako“.

Dovode i odvođe djecu iz vrtića podjednako otac i majka a ako oni ne mogu onda baka ili djeda.

„Mene vode nekad mama, nekad tata, nekad baka a nekad djeda“.

„Ponekad baka, ponekad mama, ponekad tata“.

„Kad je tata znao biti na poslu onda su me vodili mama i deda u vrtić, a kad mama radi rano ujutro u bolnici onda nas vodi tata“.

Troje djece kaže da s očevima razgovaraju o tome kako su proveli dan u vrtiću dok ostali kažu da ne razgovaraju s njima o tome.

„Ne. To ga ne zanima. Samo što smo jeli u vrtiću i to je to“.

„Ne pričam tati jer me ne pita.“

Rezultati dosadašnjih istraživanja o aktivnostima koje očevi provode s djecom pokazuju sličnost u pet najčešćih aktivnosti koje očevi provode s djecom. Tako rezultati istraživanja Draganović, Šeta (2012) provedeno na uzorku od 207 obitelji govore da očevi, majke i djeca percipiraju zajednički objed, razgovor, gledanje tv-a, šetnje, zadaće i igre kao najčešće zajedničke aktivnosti očeva i djece. Rezultati istraživanja Cvrtnjak, Miljević – Riđički (2013) koje je provedeno na 22 djece govore da su radovi u vrtu, igre na računalu, šetnje, odlazak u grad, igre igračkama i igre uloga najčešće aktivnosti koje očevi provode s djecom. Rezultati istraživanja Pahić (2019) pokazuju da očevi kao najčešće aktivnosti koje provode s djecom navode šetnje i odlazak na igralište, igre loptom, zajedničke kućanske poslove i popravke, društvene igre. Rezultati provedeni u sklopu ovog istraživanja govore kako svi ispitanici očevi, majke i djeca igru navode kao najčešću aktivnost koju očevi provode s djecom što je jedna od najčešćih aktivnosti i u navedenim istraživanjima. Što se tiče razgovora o provedenom danu i šetnji s djecom odgovori koje su naveli očevi i majke razlikuju se od odgovora koje navode djeca. Sedam očeva i sedam majki navode kako očevi s djecom razgovaraju o provedenom danu u vrtiću dok tek troje djece to potvrđuje. Očevi i majke u istraživanju navode da djeca o provedenom danu u vrtiću često pričaju i da ih se ne pita, a djeca navode da ne pričaju o tome kako su proveli dan u vrtiću jer ih otac o tome ne pita i to ga ne zanima. Postoji mogućnost da djeca ako nisu direktno pitana od strane oca o provedenom danu u vrtiću, već sami pričaju o tome, ne percipiraju to kao razgovor i kao nešto što oca zanima. Tri oca i tri majke navode da očevi idu s djecom u šetnje dok to isto navodi petero djece. Ovakvi rezultati su mogući jer očevi i majke koji tu aktivnost nisu spomenuli za vrijeme razgovora je smatraju manje bitnom od nekih drugih aktivnosti koje su spomenuli ili je očevi provode rjeđe nego oni koji su to spomenuli. Djeca s druge strane šetnje s ocem smatraju važnom aktivnošću pa je moguće da su je naveli čak i ako je očevi provode rjeđe, ali postoji mogućnost i da su je naveli jer su čuli od druge djece koja su sudjelovala u istraživanju. Odvođenje i dovođenje djeteta iz vrtića i na van vrtićke aktivnosti navodi četiri oca, sedam majki i sedam djece. Rezultati istraživanja Pahić (2019) govore da 77,6% očeva djecu svaki dan ili nekoliko puta tjedno dovode i odvođe iz vrtića, te 44,6% na van vrtićke aktivnosti. Rezultati istraživanja Stanojević (2015) govore da u jednakoj mjeri očevi i majke dovode i odvođe dijete iz vrtića u 62,5% slučajeva, a na aktivnosti 24,8%. Očevi su u razgovoru u sklopu istraživanja govorili o vođenju i odvođenju djece na aktivnosti i u vrtić povezano te je to stavljeno pod jednu aktivnost. Rezultati su nešto niži od onih koji su dobili Pahić (2019) i Stanojević (2015) za odvođenje i odvođenje djece u

vrtić a nešto viši od onih za odvođenje i dovođenje s aktivnosti. Majke i djeca percipiraju da svi očevi sudjeluju u ovim aktivnostima. Odlazak na roditeljske sastanke navode tri oca i tri majke što je sličnije rezultatu istraživanja Stanojević (2015) koje govori da 46% očeva u podjednakoj mjeri kao i majke odlaze na roditeljske sastanke, a nešto manji od rezultata koji je dobiven u istraživanju Pahić (2019) gdje 60,9% očeva često ide na roditeljske sastanke. Odlazak liječniku i majke i očevi percipiraju kao najmanje poželjnu aktivnost koju očevi provode. Dva oca i dvije majke navode da očevi vode djecu na liječničke preglede, dok to isto navodi šestero djece. Rezultati dosadašnjih istraživanja su nejednoznačni. Tako istraživanje Pahić (2019) govori da 66% očeva često ili uvijek idu s djecom na liječničke preglede, dok istraživanje Stanojević (2015) govori da je u 5,9% slučajeva to aktivnost koju isključivo provodi otac a 24% aktivnost u kojoj podjednako sudjeluju i otac i majka. Rezultati odgovora koje su dali očevi i majke u sklopu ovog rada sličniji su rezultatu koje je dobio Stanojević (2015), dok odgovori koje daju djeca su viši od rezultata oba istraživanja. Ovakvi rezultati su mogući, kao što je prethodno navedeno, jer ispitanici nisu aktivnost smatrali kao jednu od važnih da ju spomenu ili su djeca ponavljala onu aktivnost koju su čula od ostale ispitane djece. Što se tiče njege djeteta: prematanja pelena, kupanja i odijevanja četiri oca i četiri majke navode kako su očevi uključeni u navedene aktivnosti, dok svih sedmero djece navode da očevi sudjeluju u aktivnostima njege. Rezultati istraživanja Pahić (2019) govore da u aktivnostima hranjenja, kupanja, mijenjanja pelena i oblačenja sudjeluje od 32,7 do 62,2% očeva. Rezultati istraživanja Stanojević (2015) govore da u istima aktivnostima sudjeluje od 26 do 36,5% očeva. Rezultati očevih odgovora u sklopu ovog istraživanja sličniji su rezultatima dobivenim u istraživanju Pahić (2019), dok sve majke i djeca navode da svi očevi sudjeluju u aktivnostima njege djece. Što se tiče pripremanja obroka to kao aktivnost navode pet očeva, šest majki i četvero djece što je puno češće od rezultata koji je dobiveno u istraživanju Stanojević (2015) gdje rezultati govore da tek 6,8% ispitanih očeva priprema obroke za djecu.

3) Iskazivanje emocija i nošenje s dječjim emocijama

Što se tiče trećeg postavljenog problema, načinu očevog iskazivanja emocija i načinu na koji se nosi s emocijama vlastitog djeteta, sedam očeva i sedam majki odgovara da očevi pred djecom iskazuju pozitivne emocije i dobro se nose s dječjim iskazivanjem pozitivnih emocija. Dva oca i jedna majka odgovaraju da otac pred djecom iskazuje i negativne emocije. Tri oca i dvije majke navode da se otac dobro nosi s negativnim emocijama vlastitog djeteta. Svih

sedam očeva i majki slažu se da količina posla, obveze i stres bitno utječu na način kako se očevi nose s negativnim emocijama djece.

3. Tablica frekvencija pozitivnih odgovora očeva i majki o očevom iskazivanju emocija i nošenju s dječjim emocijama

Odgovori	Očevi (f)	Majke (f)
<i>Očevi pred djecom pokazuju pozitivne emocije</i>	7	7
<i>Očevi pred djecom iskazuju negativne emocije</i>	2	1
<i>Očevi se dobro nose s pozitivnim dječjim emocijama</i>	7	7
<i>Očevi se dobro nose s negativnim dječjim emocijama</i>	3	2
<i>Količina posla, obaveza i stres utječu na način kako se otac nosi s emocijama vlastitog djeteta</i>	7	7

Očevi navode načine kako djeci pokazuju svoje emocije:

„Grlim ih, mazim i pazim“.

„Kroz igru, šalu, poneki poklon, fizički kontakt, grljenje, maženje“.

„Dosta kroz brigu za njih. Samo što to dijete ne pojmi dok je malo. Trebat će vremena, shvatit će to puno kasnije, postupke roditelja shvatit će onda kad i ako sami budu roditelji“.

„Strah za dijete da, ne toliko da je mene nečeg strah, nego da si dijete nešto ne napravi, i onda stanem, smirim se i objasnim ovo je bilo opasno“.

„Ja osobno ne skrivam emocije. Žena i ja se ne svađamo često, ali nekoliko puta jesmo i tada sam se zarekao da se neću pred djecom svađati jer mi je poslije bilo teško, mislim da nije dobro za njih da vide svađe i ljutnju. Ove druge sve emocije pokazujem sreću, strah i tugu“.

„Djeca ne trebaju čut, gledat, znat, nisu još dovoljno veliki. Ipak je to dječji svijet i nek žive u tom dječjem svijetu, ne treba te neke svađice i ljutnju da gledaju, nek misle da je sve savršeno“

„Osobno ne skrivam emocije, na kraju krajeva to je život i zašto nešto skrivati. Ja i supruga se posvađamo i naljutimo i redovito se pomirimo. Ovaj dio svađanja većina njih vidi, a ovaj drugi dio...(smijeh), naravno da vide i to , pusa u obraz, zagrljaj i tako nešto da znaju da su se mama i tata pomirili i da više nema ljutnje“.

Kako se nose s emocijama svog djeteta očevi odgovaraju:

„U četvrtak dođem po kćeri u vrtić. Imao sam nekog posla. Inače ih kupim u 4, taj dan sam došao u 4:30. Ostala je ona i još jedna djevojčica u skupini. U isti tren je došla i mama po to drugo dijete. Ona se zabrinula da će ostati sama u grupi. Ugleda mene i sva srtena izlazi van. Nakon dva koraka sjeti se da je zaboravila masku i brizne u plač. Vratila se natrag, odgojiteljica je tješi, nađu masku. Izađemo van, spremim je i idemo po seku. Ona je uzela neku knjigu u knjižnici i sad mlađa hoće knjigu i ona plače. Starija ne da knjigu, i krene potezanje. Starija pusti i mlađoj razbije nos. Plaču obje, ja zaustavljam krv. Stavljam ih u auto. I u autu opet neki razlog za plač. Ja sam bio gotov. Ušao sam u kuću i rekao ženi „Evo ti ih, ja ne mogu, idem sad. Ali ovisi jel trenutno imam više posla. Nije samo njihove emocije. Više se stvari nagomila i dovede do pucanja po šavovima. Radi dječjeg plača koji je bio bezazlen, pa me žena onda zbog toga špota „Kaj si ti sad napravio? One su plakale a što si ti napravio? Ništa. Glupost“.

„Mene više smeta ženina reakcija nego dječje. Znam da su djeca i da će s vremena na vrijeme vrištati bez razloga, mene osobno nije briga šta će pet ljudi oko mene reći „Dijete ti više.“ O.k. dijete je nek više. Pokušavam im objasniti ako ne ide... mlađa je specifična ne da jo se ništa objasniti ako je ona u toj svojoj zoni. „Makni se, idi, pusti me...“. ja se tad maknem i pustim je. Nemam s tim problem, na sred trga ili doma u četiri zida. Ali onda supruga krene i onda odreagiram ljutnjom prema njoj a ne prema djeci, jer sa djecom i njihovim emocijama nemam problema. Rijetko koji put znam odreagirati da viknem, ali ne izbaci me često njihov ispad iz takta“.

„Kako se ja nosim ovisi o puno faktora. Jesam li odmoran, naspavan, stres na poslu. Starija ima blagi autizam i onda su emocije s njom nekad ekstremne. Sa svom djecom je teško, ali s njom i dodatno bude. Ako sam strpljiv taj dan onda se nosim super, a ako ne onda ono, znam ja racionalno šta djeluje baš na ovakvo dijete, ak plače ili tak nešto. Imaju metode u biti ne, radili smo i išli smo na puno tih predavanja i tečajeva i s njom idemo na puno terapija i racionalno mi je sve jasno međutim kad si ti u nekom trenutku ono ovisi hoću li puknut ili ću to dobro odraditi“.

„Meni je teško gledati ako dijete nešto plače, ako je nesretno, spreman sam sve učiniti od razgovora, nagrade jer mi je teško gledati da dijete plače. Pokušavam razgovarati. Dođe iz vrtića i kaže „sa mnom se neće nitko igrati“, onda idemo krenemo razgovor, ali najčešće to ni

nije istina nego si on to tako zabrije, ali pokušam razgovorom riješiti te emocije i objasniti da nije sve tako crno“.

„Ljutnja je ljutnja. Ljuti se i budi kaj hoćeš ono. Imaš sobu tamo i ljuti se koliko hoćeš. Razbijat ne buš, jer ne zarađuješ, nisi niš još kupio, trgal ne buš, gluposti radit ne buš, a ljuti se koliko hoćeš. Sjedni se i ljuti se. S tim nemam problema, a dječja suza boli više nego išta drugo na svijetu. Ali fakat ne plače često“.

Majke o očevom pokazivanju emocija kažu:

„Pa neku zabrinutost baš neće. Neću ni ja baš ali klinici su više sa mnom pa onda i vide. A oni su većinom s djecom opušteni i pokazat će da je ljut ako su nešto napravili ali baš neku tjeskobu i žalost i tako nešto ne baš. Više onu vedriju stranu“.

„Mislim da je to više individualno i kako koja osoba. Jel netko osoba koja je inače sklona pokazivati emocije tak da ono moja djece će na meni vidjeti jesam li sretna, tužna, ljuta ali na tati ne budu ali on je takva osoba i nema veze s iskazivanjem emocija prema djetetu nego općenito s pokazivanjem emocija“.

„Inače i moj suprug isto. Treba mu više vremena da on baš izrazi nešto. Tek za dva tri dana saznaš što ga je mučilo“.

„Mislim da on tugu i ljutnju malo skriva pred djecom i isto mu treba duže da meni kaže, ja ne ja kad sam tužna odmah počnem plakati i cure odmah skuže da nešto ne štima. Mislim da T to malo teže iskazuje“.

„Moj muž misli da ono treba baš iskazivati sve emocije, da vide da je u redu i da se boje i da se tužni. Nije mu problem pokazati sve emocije i rasplakat se jer je tužan, i smijat se kad je sretan jedino što možda kad ga baš nešto jako boli kaže im nešto me malo buba a ne lomi se baš sad“.

O načinu kako se nosi s dječjim emocijama majke odgovaraju:

„Ako je dobar dan onda sve to lijepo smireno, a ak nije, onda ono što meni dosta smete npr. D kaže joj pa ti si dečko nemoj plakat. Mislim meni je u redu da plaču i dečki. A on bi htio što prije to riješit da prestane plakati i da ga oraspoloži pa nemoj bit curica, to je meni onak malo teško, al o.k. muški“.

„Kod nas su cure te koje su drečave, drama queen i to dvije za redom. One su sad obje u vrtiću i on ide po njih i onda dolazi doma i s vrata govori šta je ovo one nisu normalne. Kod mene je to na jedno uho unutra a na drugo van. On to shvaća kao da je to nešto usmjereno na njega al nije njoj u tom trenutku pokažeš mali prst ona će plakat, nije se naspavala ili nešto“.

„A. je dijete s Aspergerovim sindromom,. To je visoko funkcionalni oblik autizma kod njim je jedan od najglavnijih problema što se teško nose s frustracijom i s emocijama. Teško ih regulira. Sad ona ima ekstreme u ponašanju. Znaju je uhvatiti jaki tantrumi toliko da je treba fizički držati da se smiri. Godinama razgovaramo i slušamo savjete terapeuta kako se ponašati i možemo mi to tri četiri dana nije to stalno tako ali dođu dani kad smo iscrpljeni i nemamo se više snage s tim nosit ali imamo sreću da jedan od nas može kad ovaj drugi ne može. Onda se ovaj drugi miče i prepušta sve ovome što može. Tako se nosimo s njenim emocijama. M je mala pa se više manje samo smije ili tu i tamo zavrišti i to je to“.

„Naše su dvije karakterno skroz različite. Mislim sva su djeca različita, ali vidim da mog supruga jako brine što je L dosta osjetljiva. I onda nemoj L toliko plakat, nemoj L biti tužna, pa kaj ti je. Ona je vječito tužna i vidim da ga to brine, i kaže joj pa kakva ćeš biti kasnije. Stalno si tužna. Dok ova mlađa to je baraba i ona u jednoj sekundi napravi nereda za pospremati naredna dva sata i onda vidim da kipi ali je strpljiv i nikad ne eksplodira, uspije se iskontrolirati. Ja ne mogu uvijek, ja odem u sobu ispušem svoje i onda se vratim, i onda idemo dalje. A on laganini objašnjava i opet ispočetka i opet ispočetka. Ja se već mislim kud više ispočetka. (smijeh) ali vidim da ga više brine L preosjetljivost, jer A. je još mala ona će narasti i smirit će se“.

„Moj se jako teško nosi u tim nekim situacijama kada su neispavani pa plačljivi. Baš mu stvori nervozu i vidim da je gotov. Mislim da isto ne shvaća da oni ne rade namjerno. I da i ja mislim da ovisi i o tome koliko je umoran i kakve je volje. Zato kad su svi dobre volje onda je to ludiranje na kvadrat“.

„A moj muž je po tom pitanju cool. Ove emocije frustracije zapravo ja rješavam tak da ne znam šta bi rekla osim da je on po tom pitanju cool. I kad ga izbacim pomalo iz takta zapravo ostane smiren“.

„Moj muž to nekako rješava bolje nego ja. On ga pozove pa onda oni razgovaraju i nekako ga lakše smiri kad je u tim nekim negativnim emocijama. Valjda imaju poseban odnos. Ne znam“.

Rezultati istraživanja Pahić (2019) govore da očevi svakodnevno izmjenjuju emocije s djecom i to: grljenjem 62,8%, ljubljenjem 57,1%, maženjem 53,2%, škakljanjem 48,1% i smijanjem 69,9%. Rezultati kvalitativnog dijela istraživanja Stanojević (2015) govore da očevi najintenzivniji odnos s djecom pokazuju kod razmjene emocija i to rade svakodnevno grljenjem, maženjem, škakljanjem, smijanjem, ohrabivanjem i pohvalama. Rezultati u sklopu ovog istraživanja pokazuju da očevi pokazuju svoje pozitivne emocije fizičkim kontaktom: grljenjem, maženjem, zagrljajima, škakljanjem, ali i ponekim poklonom i svakodnevnom brigom za dijete što se poklapa s rezultatima koje su dobili Pahić (2019) i Stanojević (2015). Očevi i majke navode da se očevi dobro nose s pozitivnim emocijama djece i uživaju u trenucima kada im dijete iskazuje ljubav. Što se tiče negativnih emocija, dva oca i jedna majka navode da očevi pred djetetom iskazuju negativne emocije, a tri oca i dvije majke navode da se očevi dobro nose s dječjim negativnim emocijama. Svih sedam očeva i majki slažu se da na način nošenja s negativnim dječjim emocijama utječe količina posla i obaveza te stres. Rezultati istraživanja Pahić (2019) pokazuju da većina očeva pokazuje osjetljivost i za pozitivne i za negativne emocije djeteta, da im je teško kada je dijete žalosno i da su mu spremni brzo oprostiti kada ih naljuti. U istraživanju provedeno u sklopu ovog rada očevi iskazuju osjetljivost na dječju tugu i kažu da ih dječje suze bole i sve su spremni napraviti da ih razvesele dok se s dječjom ljutnjom nose teže što kod njih stvara osjećaj nervoze i frustracije. Majke navode i kako očevi takve emocije shvaćaju kao nešto usmjereno protiv njih a ne kao razvojnu fazu ili umor djeteta.

4. Tablica frekvencija dječjih pozitivnih odgovora o pokazivanju emocija pred ocem

Odgovori	Djeca (f)
<i>Pred tatom pokazujem pozitivne emocije</i>	7
<i>Pred tatom pokazujem negativne emocije</i>	7

Sva djeca navode da pred ocem pokazuju i pozitivne i negativne emocije. Kažu da ih očevi utješe kada su tužni, a maženje i grljenje s očevima opisuju kao nešto lijepo i nježno. Iz ovih dječjih odgovora možemo zaključiti da očevi pokazuju osjetljivost za emocije djeteta.

„Utješi me. Mene je utješio jednom kad sam se bio rastužio. Bio sam spavao kod L pa sam se išao igrati s legičima pa sam se rasplakao jer sam bio gledao s lucekom lego nindago. Onda mi je i tata pustio kući lego nindago“.

„Pa ja kad sam tužna tata me utješi i kaže da nema potrebe da budem tužna“.

„Kažem tati kad sam tužna. On me zagrli i kaže da nema potrebe za krokodilskim suzama“.

„Ja se mazim i grlim s tatom. To je jako lijepo“.

„To mi je jako nježno.“

„I ja se volim maziti s oba dvoje“.

„Ja se ne mazim s tatom. Ja se samo s mamom mazim“.

4) Utjecaj očeve uključenosti na dijete

Što se tiče četvrtog postavljenog problema, utjecaja očeve uključenosti na dijete, nalazi govore da sedam očeva i sedam majki smatraju kako očeva uključenost pozitivno utječe na dijete i da su očevi dovoljno uključeni u odgoj djece. Sedam očeva iskazuje da bi voljeli više vremena provoditi s djecom ali da im ne dozvoljavaju poslovne obaveze.

5. Tablica frekvencija pozitivnih odgovora očeva i majki o uključenosti oca u odgoj djeteta

Odgovori	Očevi (f)	Majke (f)
<i>Utjecaj očeve uključenosti vidljiv je kroz usvojena ponašanje djece</i>	4	0
<i>Utjecaj očeve uključenosti vidljiv je kroz dječju želju da vrijeme provodi s ocem</i>	3	7
<i>U vremenu koje provodi s djetetom otac je dovoljno uključen</i>	6	6
<i>Otac bi volio više vremena provoditi s djecom ali mu ne dozvoljavaju poslovne obaveze</i>	7	/

Neki od odgovora koje očevi navode:

„Apsolutno vidim. Način na koji se ponaša. Tipa ti pokazuješ svojim primjerom kako bi se trebalo ponašati i kako reagirati i na koji način. Što je ispravno. Vidiš kako to funkcionira“.

„Djeca sama iskazuju. Jel se sjećaš tata ovo, jel se sjećaš tata ono tako da...“.

„Vidi se. Konkretno primjer učenje pozdravljanja ljudi. Kad ulazimo u dućan npr. neki veliki H&M ili C&A nigdje nikog a mi ulazimo i prelazimo prag i jedna i druga kažu dobar dan. Tak da točno se vidi da upijaju i primjenjuju ono što vide i na što ih upućujem. I ono skidaj tenisice i peri ruke kad dođemo kući. Više ni ne moram govorit. Već sve rade same“.

„M je imala grčeve, a žena zbog problema s kralježnicom je nije mogla baš previše nositi i onda sam je ja nosio. To je trajalo 6.mjeseci. ono i po noći, i po danu. Onda sam u jednom trenutku shvatio kako je smiriti. To je tako da čučnjeve radim. Tako da mislim da sam napravio jedno 10 000 čučnjeva u tom periodu. Ali ono što sad skužio da je ta naša veza nekako od početka postala. I prva riječ joj je bila tata. Ono žena je bila očajna (smijeh). Hoću reći možda bi je ona da je mogla zbog kičme bi je više čuvala ali nije nego je tako ispalo, ali kroz te mjeseca smo se ono baš povezali“.

„Dijete je u vrtiću do 4 nekad i duže, apsolutno nije dovoljno. To znači da ti radiš. I s njim si od 5 do 8. Onda je već spremanje, krevet, sad zavisi tko kad ide na spavanje. I kaj ti je to par sati. Definitivno bi bilo dobro da je više“.

„Smatram da bi bilo dobro da je više ali zbog posla tako je. Ali ovo vrijeme poslije posla smatram da sam dosta uključen. Tih 4, 5 sati od jela, igre, onda na večer opet ono tuširanje, kupanje, spremanje, i prije spavanja puse, puse i daj još jednu pusu i nikad kraja tim pusama. onda lezi kraj mene na krevet. Onda se starija ljuti zašto nisi kod mene lego. Mislim da sam uključen dovoljno, ali nikad nije previše jer djeca tako brzo rastu da je to strašno“.

„Slažem se i da bi bilo idealno da smo sa svojom djecom više ali to je stvar društva i sistema u kojem živimo gdje moramo radit određene sate i to ali u ovo vrijeme poslije mislim da sam dovoljno uključen. Posao, kuća ni nemam neku želju nekud ić kad su mi djeca doma. Tu i tamo nekad ubacim birtiju, ali to je više iznimka. I vikendi su nam ono svetinja. Baš ispunjeni. Koji put subotom moram radit i to mi je užas jer ni supruzi nije lako s njima a i meni fali taj dan. Uglavnom smo vikendom svi skupa doma ili nekud idemo i to nam je to“.

„Ja smatram da bi se mogao čak više uključiti i u ovo slobodno vrijeme nakon vrtića, a ovaj dio dok su u vrtiću je zbog posla nemoguće“.

Neki od odgovora koje daju majke:

„Otac daje djetetu sigurnost i zaštitu. Primijetila sam u tim nekim situacijama kada se boje prvo pitaju gdje je tata? ne želim se uopće sjećati ali ovi potresi i to. Ja sam se isto uplašila i

pokušavala zbog djece bit kul. Ali on je bio baš smiren i praktičan i oni su se smirili kad smo se mi smirili. A meni je pomoglo što je on bio smiren. I djeca to kuže. Nesvjesno hvataju te neke signale. I općenito kad se nešto događa kad padnu i udare se znaju njemu otić jer on će to mirnije riješit nego ja koja počnem nabrajati pa kud si trčala, pa zašto si... tako da shvaćaju to klinci“.

„Ja najviše vidim po tome što i jedna i druga imaju potrebu da ih oboje grlimo u isto vrijeme. Ne žele se maziti samo s jednim nego idemo se maziti svi i mama i tata u isto vrijeme. Mama tata zašto se niste danas zagrlili i poljubili. Ajmo mama tata. imaju tu potrebu da vide da smo svi sretni , da se stalno grlimo i mazimo i to im ulijeva neku sigurnost. Kad je znao ići na put kad će se vratiti tata, fali mi da se grlimo. L je baš jako povezana s njim na taj emocionalan način i fali joj čim ga nema, da ju stisne i zagrli i sve“.

„Kod nas je isto to grljenje navečer i kad ga nema sto puta kad će doći tata, fali mi da se mazimo“.

„Ja mislim da je jako važno formirati taj odnos od samog rođenja. A i ja smo prvih pet godina bile same i vidim kolika je razlika između A i M. Recimo kad je A tužna, padne, lupi se ili joj nešto je ona će uvijek doći meni, a M uvijek ide tati. I to je tako. Jednostavno je tako. Kad je nešto muči ona će doći meni. Rijetko rijetko kad njemu. Oni imaju sad super odnos ali ipak nešto fali. To što su propustili od samog početka. Nešto ipak fali“.

„Možda za razliku od onog kako je bilo prije, prije je bila mama više , ali danas i mame rade tako da kad je mama na poslu, glupo je reći , ali su primorani da oni uskaču i da rade sve što rade i mame“.

„Ali nisu ni tu ograničeni danas nekako ti mlađi muškarcu s tim da to nije muški posao. Nisam ja njega morala nešto ubjeđivati u to šta bi trebao radit on je to nekako spontano prihvatio. Sad neke stvari mi smo se nekako podijelili ipak on ima neki svoj dio oko nekih stvari koje je ne znam ili sam niska nešto popraviti a ja ću više oko kuhanja jer to mu ne ide i u tom se baš ne petljamo jedan drugome ali uskačemo po potrebi za sve ostalo i to je tako bilo nekako spontano“.

Rezultati dobiveni u istraživanju Draganović, Šeta (2012) govore da 83,5% očeva sve vrijeme koje mogu provode s djecom što pokazuju i rezultati u sklopu ovog istraživanja gdje šest očeva i šest majki navode da je otac dovoljno uključen u odgoj djeteta u vremenu koje provodi s djecom. Utjecaj svoje uključenosti očevi kod djece vide kroz neka ponašanja koja

su djeca usvojila od njih, te kroz dječju želju da vrijeme provode s njima. Majke navode da kroz dječje iskaze shvaćaju koliko je djeci važan otac i da vide dječju želju da vrijeme provode s ocem. Svih sedam očeva je reklo da bi voljeli više vremena provoditi s djecom ali to nije moguće zbog poslovnih obaveza.

6. Tabela frekvencija pozitivnih odgovora djece o provođenju vremena s ocem

Odgovori	Djeca (f)
<i>Volim provoditi vrijeme s tatom</i>	6
<i>Volio/la bih više vremena provoditi s tatom</i>	6

Neki od odgovora koji daju djeca:

„Meni je užas s tatom kad sam doma jer je seka isto doma. Onda tata puši na balkonu a ja moram čuvat seku“.

„Ja sam jednom bio s tatom kući i bilo je genijalno igrali smo se igračkama“.

„Pa s tatom obožavam šetat i crtati“.

„Meni je bila najzabavnija jedna nova godina kad sam imala jedno 5 godina i onda smo brojali 10,9,8 – ja sam začepila uši jer sam vidjela da će to bit nešto glasno. I onda sam plesala i zagrlila sam oba dvoje“.

Odgovori očeva i majki podudaraju se s odgovorima djece. Njih šestero kaže da vole provoditi vrijeme s ocem i da bi voljeli s njim provoditi više vremena. Samo jedno dijete odgovara da s ocem ne voli provoditi vrijeme i da ne bi željelo više vremena provoditi s njim.

5) Podrška i edukacija

Što se tiče petog postavljenog problema, podrške koju očevi dobivaju kako bi ostvarili svoju očinsku ulogu i edukaciji o roditeljstvu, nalazi govore da sedam očeva i pet majki smatra da ima dovoljnu podršku okoline. Dvoje očeva navodi da se educira o roditeljstvu dok se ostalih pet vodi isključivo instinktom.

7. Tabela frekvencija pozitivnih odgovora očeva i majki o podršci koju očevi dobivaju i edukaciji o roditeljstvu

Odgovori	Očevi (f)	Majke (f)
<i>Očevi imaju podršku kako bi ostvarili svoju očinsku ulogu</i>	7	2
<i>Očevi imaju podršku obitelji</i>	6	2
<i>Očevi imaju podršku prijatelja</i>	3	2
<i>Očevi imaju podršku institucija</i>	6	3
<i>Očevi se educiraju o roditeljstvu</i>	2	/
<i>Očevi se vode isključivo instinktom</i>	5	/

Očevi u razgovoru navode:

„Imam prijatelje koji nemaju djece i onda ono pa kako možeš to. Čekaj imat ćeš i vidjet ćeš kako je to teško, viknut na dijete, usmjeravati ga. Drugačije je kad si otac“.

„Oni koji nemaju obitelj nemaju djecu, ne mogu te jednostavno razumjeti i točka. Tu nema rasprave nikakve. I čak u pravilu, pošto imam puno djece, u pravilu se najbolje slažem s ljudima koji imaju isto tako puno djece. Imaš iste ili slične probleme“.

„Šta se tiče okoline prijatelji i prijateljice koji nemaju djecu znaju reći šta je di si pa nema te dugo. Pa da nema me. Razumljivo da me nema. Mislim da mi je to najveći dio okoline koji nema razumijevanja i ne podržava me. Daj dođi na kavu. Ne mogu razumjeti da dok ja njih troje spremim, stavim u auto... daj dođi ti tebi je lakše..., obuci tenisice i dođi“.

„Ja bi rekao da razumjevanje imam. Nisam nikad osjetio da zato što sam otac me se drugačije doživljava i u vrtiću tete i svi drugi. Nemam iskustvo takvo. Jedino imam jednog prijatelja koji je rastavljen i ima dvoje djece i super je tata. Djeca su tjedan dana kod njega tjedan dana kod žene. Tako su se uspjeli dogovoriti. E on mi je pričao da je on puno puta naišao na zid kod tih sudskih postupaka, gdje se uvijek gledalo na mamu kao na malo više, ta pristranost ste se strane više nekako na majčinoj strani. O.k. razumljivi su razlozi ali se on puno puta kao otac osjećao zakinut. To je neka njegova situacija tako da znam da toga ima ali ja nisam nikada osjetio“.

„Nemam nekih problema. Mislim da imam podršku u obitelji ali i od frendova. Gdje idemo idemo zajedno. Nekako i oni imaju obitelji pa su to neka zajednička druženja“.

Majke odgovaraju:

„Mislim da podršku uže obitelji ima jer i njegova braća se slično ponašaju ali u nekim manjim sredinama mislim da ne. Baš je komentirala sestrična, bili smo u posjetu oni su kod Metkovića negdje, „ti premotavaš dijete daj da te moj muž vidi. “Dobro to nam je dalja obitelj ali primijetila sam da i institucije baš ne. Uglavnom su tečajevi za mame. Mislim naš vrtić je nudio radionice podrške roditeljstvu ali nisam vidjela da su baš poticali očeve, a njima je to možda i malo blesavo ići na tečaj ali mislim da bi možda ipak trebalo malo ih osnaživat. Neka psihološka pomoć. Nije to baš bezveze, treba ovaj i s normalnim razvojem djeteta i sa normalnim očinstvom bi trebalo pomoć. Postoje sigurno neke finte koje ti mogu pomoći kako pristupiti u stresnoj situaciji i lakše se suočiti i shvatiti to bi bilo lakše ako tako napravim. Ali mislim da institucije ne odrade to baš tako“.

„U obitelji ima podršku i od prijatelja koji imaju djecu jer svi znaju kad mama nije tu zna se da je tata tu. Dečki ga onda ni ne zovu. Već znaju ona radi i on ne može. Bez veze ga zovemo. I s te strane ima podršku. Na razini države mislim da država ipak na mame gleda kao na jednu stepenicu iznad“.

„Ja mogu primijetiti kod ovih starijih generacija da znaju reći pa zašto ti to radiš, pa to je mamin posao. Sjedni ti s nama i popij piće. To me toliko frustrira. I mama bi se sjela i popila piće, ne mora vječno trčati i skakati za djecomTamo je stav kako će sad tata bit uz dijete, oni svi ga zovu odi tamo sa strane s nama popit pivu, nek žene budu tu nek se bave djecom. Meni je to grozno. Nismo mi rođene samo da se bavimo djecom. Nije meni problem ali mi je grozno kad od prijatelja čujem daj ga pusti malo na miru nek ide s nama. Pa ne držim ga ja nek ide ono, al to kaj on radije bira da će s djetetom napucavat loptu nego ići s njima u garaži pit pivu. Nek ide ne branim mu ja al mi je grozno kad čujem kaj ga držiš ili nek se malo odmori od djece“.

„Danas se baš vremena mijenjaju. Ja na primjer vidim kad svekrva dođe pa kaže pa što on to radi, nije to njegov posao. On zna reći pa to je moja obitelj, ja nju ne čuvam, ja nju odgajam, ja se s njom igram. Ili kad vidim kak je prije bilo a kako danas onda se mislim hvala Bogu. Mislim da je to bilo prije puno drugačije i oni na neke stvari koje tata radi normalno oni s čuđenjem gledaju pa kako će tata to riješiti, a zapravo je sasvim normalno“.

„Ja iz svog iskustva mogu reći da ove institucije koje smo mi prolazil Suvag, Goljak, nisu radili nikakvu razliku, jednako su nas tretirali“.

Očevi o edukaciji o roditeljstvu navode:

„Čitao sam knjige prije dok sam imao više vremena i manje djece. Pročitao sam nešto knjiga. Iskreno ima u njima pametnih stvari i lakše se shvati neki odnosi i sve skupa u cijeloj toj priči a vodim se i prirodnim instinktom“.

„Instinktivno ali čitao sam i par knjiga. Neke i silom prilika zbog A. Kako ima Aspergerov sindrom. Prije spavanja. Na primjer *Danski odgoj djece*. Ima tu dobrih stvari. Ali ne mora nitko ako ne želi. Šta veliš ti nije ni moj mama ni tata, nisu čitali, radili su najbolje što su znali i ispali smo o,k, nitko od nas nije otišao u neku terorističku organizaciju ili tako nešto. Ali mislim da je dobro čitati. Zašto? Knjiga je nešto što netko piše iz svog iskustva ili je išao istražiti nešto, skupljao neke vrijedne informacije. Ali onda ti to filtriraš. Šta od toga tebi može koristiti, šta je dobro u mojoj situaciji u mojoj obitelji. Čitaš s nekim filterom ajmo reći“.

„Ne educiram se. Nemam vremena ni ovako za niš a kamoli da stignem još i o tome čitat. Ne. Mislim da je to prirodno, nisu se ni naši starci ni njihove bake educirala pa smo dobro ispali“.

„Nisam nikad ni slova pročitao o roditeljstvu“.

„O.k. isto tako razmjenjuješ iskustva i kroz razgovor s drugima i dobivaš neke vrijedne informacije. Od frendova koji imaju djecu, bake kako su one u nekim situacijama“.

Rezultati istraživanja provedenog u sklopu ovog rada govore da očevi, njih sedam, percipiraju da imaju dovoljno podrške za razliku od dvije majke koje navode to isto. Majke za razliku od očeva percipiraju puno manje podrške obitelji, posebno starijih članova. Manje podrške percipiraju i od strane institucija, te navode da predavanje i radionice o roditeljstvu su češće namijenjene majkama. Najmanje podrške i majke i očevi navode od strane prijatelja koji nisu roditelji, te zaključuju kako oni ne mogu shvatiti očevu želju da vrijeme provode s obitelji, niti obaveze koje ima. Pet očeva navodi da se u odgoju djeteta vodi isključivo instinktom, a dvoje ih navodi da uz instinkt kojim se vode čitaju i stručnu literaturu o roditeljstvu. Budući da nisam naišla na istraživanje koja izvještavaju o podršci koju očevi dobivaju i stavovima o edukaciji mogu zaključiti samo da očevi percipiraju više podrške koju dobivaju nego što to percipiraju majke i da se u odgoju djece više vode instinktom.

5. ZAKLJUČAK

Ovim se istraživanjem željela istražiti percepcija očeva, majki i djece o uključenosti oca u odgoj djeteta. S obzirom na to da je istraživanja koja se bave očevima i njihovim ulogama u odgoju djeteta daleko manje od onih koje se bave majkama, dobiveni su rezultati svakako vrijedni.

Istraživanjem sam tražila odgovore na pet istraživačkih pitanja, važnosti očeve uključenosti za vrijeme trudnoće i na porodu, aktivnostima u koje su očevi uključeni s djecom, načinima očevog iskazivanja emocija i nošenju s emocijama svog djeteta, utjecaju očeve uključenosti na dijete, podršci koju otac dobiva i važnosti edukacije o roditeljstvu. Na uzorku od sedam obitelji došla sam do sljedećih zaključaka: većina očeva i majki smatraju važnom očevu uključenost za vrijeme trajanja trudnoće i na porodu. Navode da je uključenost oca u tom periodu važna zbog podrške majci ali da djeluje pozitivno i na očeve. Svi ispitanici slažu se da je igra aktivnost koju očevi najčešće provode s djecom i u kojoj najviše uživaju. Odgovori koje su dali očevi i majke o njezi djeteta, odlasku liječniku, odvođenju i dovođenju djeteta u vrtić, odlasku u šetnje i razgovoru o provedenom danu, razlikuju se od odgovora koje daju djeca. Djeca percipiraju da su očevi više uključeni u njegu, odvođenje i dovođenje iz vrtića, odlazak liječniku i u šetnje nego što isto percipiraju očevi i majke. Što se tiče razgovora o provedenom danu očevi i majke tu aktivnost percipiraju višom nego što to čine djeca. Majke i očevi slažu je da je odlazak na roditeljske sastanke jedna od aktivnost u kojima otac najmanje sudjeluje. Što se tiče emocija, svi ispitanici slažu se da očevi pred djecom pokazuju svoje pozitivne emocije i dobro se nose s pozitivnim emocijama djece. Očevi i majke slažu se da većina očeva pred djecom često skriva negativne emocije. Iako očevi pokazuju osjetljivost na dječje negativne emocije, posebno tugu, i očevi i majke navode da se očevi teško nose s dječjom ljutnjom. Da su očevi dovoljno uključeni u odgoj djece navode većina očeva i majki, a očevi i djeca slažu se da bi više vremena željeli provoditi jedni s drugima. Majke percipiraju da otac dobiva puno manje podrške nego što to čine očevi. I očevi i majke percipiraju najmanje podrške od strane prijatelja koji nisu roditelji. Većina očeva navodi da se ne educira o roditeljstvu nego se u odgoju djece vodi isključivo instinktom. Mišljenja sam kako bi bilo vrijedno rezultate o potrebi za edukacijom o roditeljstvu provjeriti na većem uzorku ispitanika i istražiti razloge zašto se očevi educiraju ili ne educiraju o roditeljstvu.

Iako su se odgovori očeva, majki i djece razlikovali o nekim pitanjima možemo zaključiti da je većina očeva uključena u odgoj djece i žele svoje vrijeme provoditi s njima. Rad ću

zaključiti izjavom jedne od ispitanica jer vjerujem da će se uključenost očeva u odgoj djeteta u budućnosti nastaviti i rasti „*To je prije bilo puno drugačije i stariji na neke stvari koje tata radi normalno gledaju s čuđenjem, pa kako će tata to riješiti, a zapravo je sasvim normalno. Ja se nadam, gledajući na to kakva su vremena, da kad moje djevojčice će odrasti i imati svoju djecu, imat će muževe kakav je moj muž. On će biti podrška njima i svojim zetovima. Neće ih zafrkavati niti gledati s čuđenjem, jer vidi koliko je to bitno.*“

6. LITERATURA

1. Allen, S., Daly, K. (2007). The Effects of Father Involvement: An Updated Research Summary of the Evidence, Centre for Families, Work & Well-being, University of Guelph 2007. Dostupno na: (1.7.2021.)
2. Åsenhed, L., Kilstam, J., Alehagen, S., Baggens, C. (2014). Becoming a father is an emotional roller coaster—an analysis of first-time fathers' blogs. *Journal of Clinical Nursing*, 23(9- 10), 1309-1317.
3. Bašić, S. (2011). (Nova) pedagoškijska slika djeteta u pedagogiji djetinjstva . U D. Maleš (Ur.). *Nove paradigme ranoga odgoja* (str. 19-37). Zagreb: Filozofski fakultet
4. Berk, L. E. (2008). *Psihologija cjeloživotnog razvoja*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
5. Brajša, P. (1995). *Očevi, gdje ste?*, Zagreb: Školske novine.
6. Brajša-Žganec, A. (2003). *Dijete i obitelj: emocionalni i socijalni razvoj*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
7. Brković, I. (2009) Zašto želimo biti roditelji? Roditeljstvo i stilovi odgoja. U: Čorkalo Biruški, D. (ur.) *Primijenjena psihologija: Pitanja i odgovori*. Zagreb. Školska knjiga, 100-119.
8. Craig, L. (2006). Does Father Care Mean Fathers Share?: A Comparison of How Mothers and Fathers in Intact Families Spend Time with Children. *Gender & Society*, 20(2), 259–281.
9. Cvrtnjak, I., Miljević-Riđički, R. (2015). Očevi nekad i danas. *Život i škola: časopis za teoriju i praksu odgoja i obrazovanja* Vol.LXI No.1, 113-122.
10. Čudina-Obradović M., Obradović J. (2006). *Psihologija braka i obitelji*, Zagreb: Golden Marketing - Tehnička knjiga.
11. Draganović,S., Šeta,Đ. (2012). I OTAC ODGAJA Istraživanje uključenosti očeva u odgoj u FBiH, Sarajevo: Nahla.
12. Dragonas, T., Thorpe, K., Golding, J. (1992). Transition to fatherhood: a cross-cultural comparison. *Journal of Psychosomatic Obstetrics & Gynecology*, 13(1), 1-19.
13. Erlandsson, K., Dsilna,A., Fagerberg,I., Christensson,K. (2007) Skin-to-skin care with the father after cesarean birth and its effect on newborn crying and prefeeding behavior. *Birth*, 34(2), 105-114. doi: 10.1111/j.1523-536X.2007.00162.x. PMID: 17542814.

14. Frodi, A. M., Lamb, M. E., Leavitt, L. A., Donovan, W. L., Neff, C., Sherry, D. (1978). Fathers' and mothers' responses to the faces and cries of normal and premature infants. *Developmental Psychology*, 14(5), 490–498.
15. Havelka Meštrović, A., Bilić, M., Bajer Frlan, A., Barišić, I., Kramarić, M. (2008) Psihološki čimbenici doživljaja boli pri porođaju. *Klinička psihologija* 1, 1-2, 91 – 108. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/158404>. (1.7.2021.)
16. Klarin, M. (2004). Očeva uloga u razvitku samopoštovanja. *Napredak*, 144(4).442-450.
17. Komadina, Perić-Kosović (2012). *Uloga oca u odgoju*. Dostupno na: (1.7.2021.)
18. Lamb, Michael. (2000). The History of Research on Father Involvement. *Marriage and Family Review*. 29. 23 - 42. 10.1300/J002v29n02_03.
19. Lamb, M. E., Tamis-LeMonda, C. S. (2004). The role of the father. The role of the father in child development, 4, 100-105.
20. Lamb, M. E., Lewis, C. (2010). The development and significance of father-child relationships in two-parent families. U: M.E. Lamb (Ur.), The role of the father in child development (5th ed., pp. 94-153). New York; John Wiley & Sons, Inc
21. Lewis, S. N., West, A. F., Stein, A., Malmberg, L.-E., Bethell, K., Barnes, J., Sylva, K., Leach, P. (2009). A comparison of father-infant interaction between primary and non-primary caregiving fathers. *Child – Care, Health and Development*, 35(2), 199-207.
22. Ljubetić, M., (2007). *Biti kompetentan roditelj*. Zagreb: MALI PROFESOR d.o.o.
23. Maleš, D. (1988). *Obitelj i uloga spola : utjecaj roditelja na usvajanje uloge spola kod djece*. Zagreb: Školske novine
24. Maleš, D., Kušević, B. (2011) Nova paradigma obiteljskog odgoja. U: Maleš, D. (Ur..) *Nove paradigme ranoga odgoja*. Zagreb, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, zavod za pedagogiju, 41-66.
25. Mihić, I. (2010). Uključenost oca u brigu o detetu: efekti očevih iskustava iz porodice porekla i kvaliteta relacija u porodici prokreacije. *Primenjena psihologija*, 3(3), 197-222.
26. Mojsović Z. i sur. (2007) *Sestrinstvo u zajednici*, Priručnik za studij sestrinstva-drugi dio, Korisnici u zajednici. Zagreb: Zdravstveno veleučilište.
27. Obiteljski zakon pročišćeni tekst NN 103/13, 98/19 na snazi od 01.01.2020. <https://www.zakon.hr/z/88/Obiteljski-zakon> (20.8.2021.)

28. Pahić, T. (2015). Prediktori uključenosti očeva u skrb o djeci u ranom djetinjstvu i povezanost očeve uključenosti s djetetovim ponašanjem i psihomotoričkim sposobnostima. (Doktorska disertacija). Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet.
29. Pahić, T. (2019). Uključenost očeva u skrb o djeci u regiji Sjeverozapadne Hrvatske // *Radovi Zavoda za znanstveni rad Varaždin*, 30 (2019), 425 – 451
30. Pahić, T., Miljević – Riđički, R. (2014) The portrait of mothers and fathers in Croatian daily newspaper and in a magazine for parents today and twenty years ago. *Croatian Journal of Education*, 16(2),93-107.
31. Parke, R. D., McDowell, D. J., Kim, M., Killian, C., Dennis, J., Flyr, M. L., Wild, M. N. (2002). Fathers' contributions to children's peer relationships. In C.S. Tamis-LeMonda i N. Cabrera, *Handbook of father involvement: Multidisciplinary perspectives*, 141-168. Lawrence Erlbaum Associates Publishers.
32. Paquette, D. (2004). Theorizing the father-child relationship: Mechanisms and developmental outcomes. *Human Development*, 47, 193–219.
33. Roditelji u akciji- Roda (2020). Iskustvo trudnica, roditelja i babinjača u zdravstvenom sustavu u Hrvatskoj 2018. i 2019. godine. Zagreb: Roditelji u akciji – Roda
34. Rosić, V., Zloković, J. (2002). *Prilozi obiteljskoj pedagogiji*. Rijeka: Graftrade
35. Salus, D.J. (2002). Effects of labor support on mothers, babies, and birth outcomes. *Journal of Obstetric, Gynecologic, and Neonatal Nursing*, 31(6), 733-741.
36. Sedmak, M. (2009). Tanja Renner, Živa Human, Tjaša Žakelj, Andreja Vezovnik, Alenka Švab: Novo očetovstvo v Sloveniji. Knjižna zbirka Psihologija vsakdanjega življenja. Ljubljana, Založba FDV, 2008. Centro di ricerche scientifiche della Repubblica di Slovenia.
37. Stanojević, D.T. (2015) Oblikovanje novog očinstva kroz prakse očeva u Srbiji (Doktorska disertacija). Beograd: Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet.
38. Tamis-LeMonda, C.S., Shannon, J.D., Cabrera, N.J., Lamb, M.E. (2004). Fathers and mothers at play with their 2 and 3 year olds: contributions to language and cognitive development. *Child development*, 75(6), 1806-1820.
39. Wilson, K. R., Prior, M. R. (2011). Father involvement and child well-being. *Journal of Paediatrics and Child Health*, 47(7), 405-407

7. PRILOZI

Prilog 1.

Pitanja za očeve

1. SET PITANJA

- Smatrate li važnim da otac uspostavlja kontakt s bebom za vrijeme trajanja trudnoće – uzv, razgovor s bebom u trbuhu? Zašto?
- Koliko je važno da otac prisustvuje porodu? Zašto?

2. SET PITANJA

- U koje ste sve aktivnosti uključeni s djecom i u odgoju djeteta?
(liječnik, roditeljski sastanci, kupanje)

3. SET PITANJA

- Kako iskazujete ljubav i emocije djetetu?
- Pokazujete li svoje emocije pred djetetom – recite koje i kako?
- Kako se nosite s emocijama svog djeteta?
- Što najviše volite raditi s djetetom?

4. SET PITANJA

- Kako Vi vidite da na dijete utječe Vaša uključenost u njegov život?
- Smatrate li se dovoljno uključeni? Ako ne iz kojeg razloga?

5. SET PITANJA

- Kakvu pomoć ili podršku dobivate da biste obavljali svoj posao kao otac?
- Educirate li se o roditeljstvu ili se vodite instinktom?

Prilog 2.

Pitanja za majke

1. SET PITANJA

- Smatrate li da bi otac trebao ostvarivati kontakt s bebom za vrijeme trajanja trudnoće (uzv, razgovor)? Zašto?
- Koliko je važno da otac sudjeluje na porodu? Zašto?

2. SET PITANJA

- U koje sve aktivnosti s djetetom i oko brige o djetetu je otac uključen?

3. SET PITANJA

- Pokazuje li otac sve emocije pred djetetom?
- Kako se nosi s emocijama svog djeteta?

4. SET PITANJA

- Smatrate li oca važnom figurom u djetetovom životu?
- Mislite li da je otac dovoljno uključen u odgoj djeteta? Obrazloži?
- Smatrate li da otac ima dovoljno podrške okoline kako bi ispunio svoju očinsku ulogu?

Prilog 3.

Pitanja za djecu

1. SET PITANJA

- Što voliš raditi s tatom?

2. SET PITANJA

- Kažeš li tati kada te nešto boli? Kako ti pomogne?
- Tko te odijeva za vrtić?
- Tko te kupa?

- Tko ti sprema hranu kada si gladan?
- Vodi li te tata u šetnju?
- Vodi li te tata u vrtić i iz vrtića?
- Kažeš li tati kada si tužan?
- Prepričavaš li tati o svom danu u vrtiću?

3. SET PITANJA

- Maziš li se i grliš s tatom?
- Kažeš li tati kada si tužan ili ljut?

4. SET PITANJA

- Voliš li provoditi vrijeme s tatom?
- Bi li volio više vremena provoditi s tatom?

Izjava o izvornosti rada

Izjavljujem da je moj diplomski rad izvorni rezultat mojeg rada te da se u izradi istog nisam koristila drugim izvorima osim onih koji su u njemu navedeni.

(vlastoručni potpis studentice)